

МІЖНАРОДНА МІСІЯ
ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ

ПАРЛАМЕНТАРНІ ВИБОРИ
УКРАЇНА 2019
ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ

**МІЖНАРОДНА МІСІЯ
ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ**

**ПАРЛАМЕНТАРНІ ВИБОРИ
УКРАЇНА 2019**

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ

ENEMO Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами
Місія зі спостереження за виборами
Україна
Позачергові вибори народних депутатів України, 21 липня 2019

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ОРГАНІЗАЦІЙ ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ ENEMO

Бул. Йосифа Броза 23А
81 000 Подгориця, Чорногорія
e-mail: info@enemo.eu
www.enemo.eu

Опубліковано:

ENEMO - Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами

Редактор:

Златко Вуйовіч
П'єр Пейт'є

Автори:

Златко Вуйовіч
П'єр Пейт'є
Ніно Ріжамадзе
Ана Ненезіч
Теодора Поп Трайков
Дрітан Таулла

Kingdom of the Netherlands

Цей звіт створено за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) через Національний демократичний інститут (NDI), Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина та Посольства Королівства Нідерландів. Зміст документа є виключною відповідальністю ENEMO і не обов'язково повинен відображати позицію донорів.

**МІЖНАРОДНА МІСІЯ
ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ**

**ПАРЛАМЕНТАРНІ ВИБОРИ
УКРАЇНА 2019**

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ

TABLE OF CONTENTS

I РЕЗЮМЕ ЗВІТУ	9
II ВСТУП	13
III ПЕРЕДУМОВИ	14
IV ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ВИБОРЧА СИСТЕМА	16
A. Правові основи	16
Б. Виборча система	17
V ВИБОРЧА АДМІНІСТРАЦІЯ	18
A. Центральна виборча комісія (ЦВК)	19
B. Округні виборчі комісії (ОВК)	20
C. Дільничні виборчі комісії (ДВК)	24
VI РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ	26
VII РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ ТА ВИБОРЧІ СПИСКИ	31
VIII ВИБОРЧА КАМПАНІЯ	34
IX ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ	37
X ЗМІ	40
A. Загальне медіа-середовище та законодавча база	40
B. Традиційні засоби масової інформації	42
C. Соціальні медіа	43
XI СПОСТЕРІГАЧІ	44
A. Вітчизняні спостерігачі	44
B. Міжнародні спостерігачі	46
XII ДЕНЬ ВИБОРІВ	47
A. Процедури відкриття	47
B. Процес голосування	49
C. Процес підрахунку	54
D. Передача матеріалів округним виборчим комісіям (ОВК) та діяльність ОВК	55
XIII СКАРГИ ТА ЗВЕРНЕННЯ	57

XIV РЕКОМЕНДАЦІЇ	60
А. Пріоритетні рекомендації	60
Рекомендації для парламенту:	60
В. Інші рекомендації	60
Рекомендації для парламенту:	60
Рекомендації щодо кандидатів та політичних партій:	62
Рекомендації щодо ЦВК, НАЗК, судових установ та правоохоронних органів:	63
Рекомендації щодо засобів масової інформації:	63
XV ПРО ЕНЕМО	64
ДОДАТОК I: КІНЦЕВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПОЗАЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ	67
1. Огляд ключових даних	67
2. Результати виборів	68
ДОДАТОК II: СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ ПО ОЦІНЦІ ДВК, ЗРОБЛЕНИЙ КОРОТКОСТРОКОВИМИ СПОСТЕРІГАЧАМИ ЕНЕМО	70
ВІДКРИТТЯ ДІЛЬНИЦЬ	70
ГОЛОСУВАННЯ	74
ПІДРАХУНОК	81
ОВК	84
ДОДАТОК III: Композиція	85

I РЕЗЮМЕ ЗВІТУ

Після президентських виборів у березні та квітні 2019 року, українські виборці були запрошені на позачергові парламентські вибори 21 липня для визначення нового складу Верховної Ради.

Очікування громадян України щодо нового складу Парламенту були високими, що продовжило тенденцію, яка склалася під час президентських виборів, проведених на початку цього року. Президентські вибори 2019 року показали, що багато громадян сподіваються на просування реформ, боротьбу з корупцією та оновлення політичної еліти.

Парламентські вибори проходили з тим самим законодавством, що і попередні дострокові парламентські вибори у 2014 році. Хоча загальна законодавча база для проведення демократичних та чесних виборів в Україні присутня, чинний Закон України “Про вибори народних депутатів України” не забезпечує ефективних механізмів для вирішення більшості недоліків, про які повідомила ENEMO та інші міжнародні та вітчизняні місії з моніторингу виборів під час попередніх виборів. Особливо це стосується тих недоліків, що пов’язані з неефективними механізмами нагляду та санкціонування передвиборчої агітації та фінансування, зловживанням державними ресурсами, реєстрацією кандидатів, подвійною юрисдикцією вирішення спорів щодо виборів, висвітленням виборчої кампанії в ЗМІ, складом нижчих рівнів виборчої адміністрації тощо.

Верховна Рада нараховує 450 місць, депутати обираються на 5-річний термін. Відповідно до чинного виборчого законодавства, 225 депутатів парламенту обираються за допомогою єдиної загальнодержавної пропорційної системи закритих партійних списків з 5% виборчим порогом, а ще 225 депутатів мають обиратися в одномандатних виборчих округах. Однак через анексію Криму Російською Федерацією в березні 2014 року та постійну окупацію частини територій у Донецькій та Луганській областях було обрано лише 424 депутати: 225 за партійними списками та 199 за одномандатними округами.

У день виборів ENEMO розмістила 58 команд іноземних спостерігачів для спостереження за процесом підготовки та відкриття виборчих дільниць, процесом голосування та підрахунку голосів, а також передачею та прийманням виборчих матеріалів ОВК. Команди у складі 40 довгострокових спостерігачів та 76 короткострокових спостерігачів контролювали процедури відкриття на 58 виборчих дільницях, голосування на 763 виборчих дільницях, а також закриття та підрахунку на ще 58 виборчих дільницях. Крім того, ENEMO спостерігала за

прийняттям виборчих матеріалів та підрахунком результатів у 57 ОВК.

Загалом, день виборів був спокійним та мирним. Керівництво виборчим процесом у ДВК та ОВК у більшості випадків було оцінено позитивно, з невеликими процедурними порушеннями на деяких виборчих дільницях, які, за оцінками, не вплинули негативно на законність результатів.

Явка виборців, яку офіційно оголосила ЦВК, становила 49,84%, а результати виборів показали значну підтримку президентської партії «Слуга народу», яка отримала абсолютну більшість з 254 місцями (124 за партійним списком, 130 з одномандатних округів).

Інші 4 партії, які отримали місця в новому парламенті через свої партійні списки та одномандатні округи, - це «Опозиційна платформа - За життя» (43 місця), «Батьківщина» (26 місць), «Європейська солідарність» (25 місць) та «Голос» (20 місць). Такі партії як «Опозиційний блок», «Свобода», «Самопоміч», «Єдиний Центр», «Біла Церква Разом» отримали меншу кількість місць за одномандатними округами. Решта місць були заповнені самовисуванцями.

ENEMO окремо відзначає, що 86 новообраних депутатів є жінками, що становить трохи більше 20% від складу парламенту. Це є позитивним зростанням порівняно з представництвом жінок в VIII скликанні Верховної Ради (53 депутатки були обрані під час попередніх парламентських виборів 2014 року).

Вибори проходили у конкурентному та загалом мирному середовищі, незважаючи на жорсткі строки та недоліки у законодавстві. Адміністрація виборів функціонувала в цілому прозоро та ефективно.

Процес реєстрації кандидатів виявив ряд проблем. Зокрема вимога про проживання щонайменше п'ять років на території України, реєстрація/зняття з реєстрації кандидатів та несвоєчасне включення партій у перегони призвели до численних судових справ та додаткового тиску на ЦВК.

Відбулася велика кількість замін серед членів ОВК (включаючи посади керівників) - приблизно 56% членів ОВК були замінені перед днем виборів, у той час як деякі посади залишилися вакантними. Багато з цих змін відбулися після проведення тренінгів для ОВК.

ОВК також намагалася забезпечити достатню кількість членів ДВК через дефіцит висунутих членів ДВК партіями, на додаток до численних замін членів ДВК. Втім, кількість замін, схоже, не суттєво вплинула на загальний професіоналізм членів ДВК у день виборів, хоча ENEMO зауважує, що члени деяких ДВК не були повністю знайомі з процедурами підрахунку.

Законом не передбачений термін, після якого заміни членів ОВК та ДВК більше не дозволяються. Крім того, спостерігачі ENEMO також повідомили про значні розбіжності у рівнях досвіду членів

виборчої комісії. Зміни у складі виборчих комісій на окружному та дільничному рівнях напередодні виборів та в день виборів додатково поставили під сумнів роботу деяких виборчих комісій.

Точність списків виборців не викликала великих занепокоєнь, незважаючи на незначні помилки, які в основному були вчасно виправлені, та значні черги в бюро реєстрації виборців у останні дні перед завершенням реєстрації через збільшення кількості запитів.

ENEMO зазначає, що необхідно забезпечити додаткові заходи для облаштування доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до відділень реєстрації виборців та виборчих дільниць, а також внести зміни до законодавства для повного забезпечення виборчих прав ВПО.

Вибори були загалом конкурентними, і кандидати, як правило, вільно проводили агітацію без значних перешкод. ENEMO спостерігала вищий рівень активної агітації з боку мажоритарних кандидатів, при цьому видимість агітації на місцевому рівні перевершувала агітацію в національному масштабі.

ENEMO зауважила, що агітація тривала і в “день тиші” та в день виборів з відкритою агітацією на електронних майданчиках, випадками щойно заміненних білбордів, а в окремих випадках – з ознаками агітації або агітаційних матеріалів всередині або поблизу дільниць. Рання агітація також залишається несанкціонованою в межах закону.

Додаткове занепокоєння було викликане значною кількістю “клонування” кандидатів (тобто кандидатів, що мають те саме ім'я, що й інший кандидат), особливо в одномандатних округах, про що повідомлялося чимало разів. ENEMO оцінила це явище як чималий ризик для плутанини виборців та впливу на їхнє волевиявлення. Спостерігачі ENEMO повідомляли про використання благодійних організацій, що використовували імена партій та кандидатів для проведення агітації, а також повідомлялося про звинувачення в купівлі голосів.

Адміністрація президента доклала значних зусиль для впливу на кампанію, запропонувавши розширити закони про люстрацію та усунути з влади дискредитованих політиків. Це було частково передано через часті візити президента Зеленського до областей та тиск на місцевих чиновників щодо невиконання їх обов'язків належним чином. Також спостерігачі повідомляли про випадки залучення мерів, які активно підтримували кандидатів у одномандатних округах через агітаційні відеоролики або кампанії.

Неефективні механізми нагляду та санкціонування виборчої агітації та її фінансування часто були предметом зловживавань кандидатів та партій з метою впливу на виборців, на додаток до участі державних чиновників у агітації, тиску на виборців та великої кількості порушених справ про підкуп виборців, які, як повідомлялося, були особливо частими на користь кандидатів у

одномандатних округах.

Фінансові звіти партій показали, що переважна більшість витрат з виборчих фондів була використана на рекламу на телебаченні. Однак ENEMO зазначає, що часто витрати на рекламу в соціальних мережах, що використовувалася у період передвиборчої кампанії, не відображалися у фінансових звітах політичних партій та кандидатів.

Крім того, для фінансування політичних партій використовувалися НУО (законодавство не зобов'язує НУО публікувати фінансові звіти), а треті компанії організували проведення агітаційних заходів за рахунок витрат, які не відображалися у звітах. ENEMO оцінює це як ризик використання цієї можливості як засобу для приховування доходів та витрат, що використовуються для проведення агітаційних кампаній.

ЗМІ відігравали ключову роль під час цих виборів. Учасники змагань витратили понад дві третини своїх виборчих фондів на телевізійну рекламу та платне просування через соціальні мережі. Виборці мали можливість отримати інформацію про кампанії кандидата, беручи до уваги різноманітність засобів масової інформації та рівень використання соціальних медіа платформ.

Однак не можна засвідчити рівне та неупереджене поведіння з боку ЗМІ через централізовану власність у ЗМІ та сильний вплив на редакційну політику. Принципи справедливості, рівноваги та неупередженості у висвітленні виборчих кампаній не мають ефективних механізмів контролю та нагляду. Крім того, державному мовникові не передбачено достатнього фінансування для протидії політизованим приватним ЗМІ, що обмежує можливість виборців зробити усвідомлений вибір.

Проблеми, виборчих спорів залишаються невирішеними, хоча право на ефективний засіб розв'язання спорів гарантується законодавством. Положення про виборчі спори є надмірно обмежувачим, про що свідчить велика кількість поданих скарг, які були повернуті скаргникам без розгляду в ЦВК.

ENEMO зазначає, що не існує загальнодоступного реєстру всіх поданих скарг на будь-якому рівні виборчої адміністрації, що обмежує прозорість процесу. Незважаючи на те, що в поліцію надходить велика кількість скарг, більшість із них не класифікуються як злочин або правопорушення, але все ще перебувають в очікуванні розгляду, що може обмежити ефективний правовий засіб захисту.

II ВСТУП

Європейська мережа організацій з моніторингу виборів (ENEMO) є мережею з 21 провідної організації з моніторингу з 18 країн Центральної та Східної Європи та Центральної Азії, включаючи дві країни Європейського Союзу.

ENEMO та всі її організації-члени схвалили Декларацію принципів міжнародного спостереження за виборами 2005 року та Декларацію глобальних принципів непартійного спостереження та моніторингу виборів громадськими організаціями. Кожен спостерігач ENEMO підписав Кодекс поведінки міжнародних спостерігачів за виборами, що гарантує те, що моніторингові місії виконуються згідно з принципами неупередженості та об'єктивності.

Після офіційної акредитації Центральною виборчою комісією (ЦВК) України, на додаток до 11 членів основної команди, що базується в Києві, ENEMO акредитувала та розмістила 40 довгострокових спостерігачів та 76 короткострокових спостерігачів, по 2 особи у команді, в усіх регіонах (областях) України. Загалом протягом 4 тижнів 20 команд довгострокових спостерігачів ENEMO провели 1817 зустрічей з різними співрозмовниками, відвідали 90 сесій ОБК, повідомили про 104 події в рамках кампанії та охопили всі ОБК. У день виборів ENEMO розмістила 58 груп спостерігачів для спостереження за процесом підготовки та відкриття виборчих дільниць, процесом голосування та підрахунку голосів, а також передачі та прийому виборчих матеріалів ОБК. Групи спостереження у складі 40 довгострокових спостерігачів та 76 короткострокових спостерігачів спостерігали за процедурами відкриття на 58 виборчих дільницях, процедурами голосування на 763 виборчих дільницях та процедурами закриття та підрахунку голосів на 58 виборчих дільницях. Крім того, ENEMO спостерігала за прийняттям виборчих матеріалів та підрахунком результатів голосування у 57 окружних виборчих комісіях.

Цей підсумковий звіт заснований на спостереженнях та заключеннях місії ENEMO за період, що охоплює червень-серпень 2019 року, включаючи передвиборчий період, день виборів та післявиборчий період. Цей звіт слід читати разом з попереднім проміжним звітом та заявою про попередні висновки, доступними за посиланням: <http://www.enemo.eu/en/missions/ukraine-early-parliamentary-2019/>.

ENEMO спостерігала за всіма виборами в Україні з 2004 року, зібравши достатні знання та досвід, які сприяли успіху цієї місії.

Місія ENEMO на дострокових парламентських виборах 2019 року хотіла б подякувати органам влади України за допомогу та

співпрацю в ході спостереження, а також усім співрозмовникам за те, що вони встигли зустрітися з нами та поділитися своїми думками. ENEMO також хотіла би подякувати усім нашим спостерігачам, які зробили свій внесок у ці результати.

ENEMO також використовує цю можливість, щоб висловити свою найвищу вдячність **Агентству США з міжнародного розвитку через Національний демократичний інститут, Міністерству закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина та Посольству Королівства Нідерланди за їх фінансову підтримку моніторингової місії.**

III ПЕРЕДУМОВИ

Дострокові парламентські вибори в Україні відбулися 21 липня 2019 року. Спочатку ці вибори були заплановані на 27 жовтня 2019 року. Проте, у зв'язку з переконливою перемогою Володимира Зеленського над Петром Порошенком у другому турі виборів Президента України 21 квітня 2019 року, Президент Зеленський під час своєї інавгураційної промови 20 травня оголосив про розпуск Верховної Ради України¹ 62 народних депутати оскаржили у Конституційному суді України конституційність рішення Президента про розпуск парламенту через відсутність коаліції. Однак, 20 червня Суд постановив, що указ Президента відповідає Конституції, що дозволило провести дострокові парламентські вибори.

Хоча 11 липня Верховна Рада і прийняла новий Виборчий кодекс, упорядкувавши положення про президентські, парламентські та місцеві вибори шляхом введення повністю пропорційних «відкритих» партійних списків, але вибори 2019 року проходили за змішаною системою на основі виборчого законодавства 2014 року. Очікується, що новий Виборчий кодекс набере чинності у 2023 році.

У зв'язку з анексією Криму Російською Федерацією у березні 2014 року та триваючою окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, лише 423 народних депутатів були обрані на парламентських виборах 2014 року. У 2019 року до Верховної Ради обиралося 424 народні депутати: 225 депутатів – за списками політичних партій у загальнодержавному виборчому окрузі, 199

1. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №303/2019 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів».

депутатів – в одномандатних виборчих округах.

Виборчий процес, яким керує Центральна виборча комісія, насамперед регламентується Законом України «Про вибори народних депутатів України» 2011 року. Очікування громадян України на цих виборах щодо оновлення складу Парламенту були високими. Це можна вважати продовженням тенденції, яка спостерігалася під час нещодавніх президентських виборів. Вони показали, що велика кількість громадян сподівається на просування реформ, боротьбу з корупцією та оновлення політичної еліти².

Хоча в Україні присутні загальні умови для проведення демократичних та чесних виборів, ЕНМО зазначає, що вибори продовжують проводитись у напруженому та складному безпековому середовищі через гібридну війну з Російською Федерацією на сході країни. Крім того, ці вибори проходили в короткі терміни та з прогалинами у виборчому законодавстві, які залишалися невирішеними ще з 2014 року.

Незважаючи на ці виклики, день виборів загалом проходив спокійно та мирно. Явка виборців, яку офіційно оголосила ЦВК, становила 49,84%, а результати виборів показали значну підтримку президентської партії «Слуга народу», яка отримала абсолютну більшість з 254 місць (124 за партійним списком, 130 з одномандатних округів).

Інші 4 партії, які отримали місця в новому парламенті через свої партійні списки та одномандатні округи, - це «Опозиційна платформа - За життя» (43 місця), «Батьківщина» (26 місць), «Європейська солідарність» (25 місць) та «Голос» (20 місць). Такі партії як «Опозиційний блок», «Свобода», «Самопоміч», «Єдиний Центр», «Біла Церква Разом» отримали меншу кількість місць за одномандатними округами. Решта місць були заповнені самовисуванцями. Як наслідок, новообраний Парламент буде складатися зі значної кількості депутатів, що належать до «Слуги народу», що створить для президента Зеленського комфортну більшість у парламенті.

ЕНМО окремо відзначає, що 86 новообраних депутатів є жінками, що становить трохи більше 20% від складу парламенту. Це є позитивним зростанням порівняно з представництвом жінок у VIII скликанні Верховної Ради (53 депутатки були обрані під час попередніх парламентських виборів 2014 року). Хоча ця частка все ще залишається низькою порівняно з кількістю чоловіків-депутатів, ЕНМО виділяє це зростання як позитивну тенденцію в українській політиці.

2. Наприклад, 59% громадян заявили, що «безумовно виступають» за розпуск парламенту у травні 2019 року (джерело: соціологічна група «Рейтинг», «Моніторинг електоральних настроїв українців» (16-21 травня))

IV ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ВИБОРЧА СИСТЕМА

A. Правові основи

Нормативно-правова база, що регулює проведення парламентських виборів в Україні перш за все складається з Конституції України та Закону України «Про вибори народних депутатів України»³, які охоплюють роботу виборчих комісій, порядок проведення передвиборчої кампанії, пов'язані з виборами фінансові питання, вирішення виборчих спорів. Водночас певні аспекти виборів регулюються Законом України «Про Центральну виборчу комісію»⁴, Законом України «Про Державний реєстр виборців»⁵, Законом України «Про політичні партії»⁶, Кодексом адміністративного судочинства України⁷, Кодексом України про адміністративні правопорушення⁸ та Кримінальним кодексом України⁹.

Існуюче законодавство, зокрема Закон України «Про вибори народних депутатів України», було прийнято до парламентських виборів 2012 року та істотно змінено перед позачерговими парламентськими виборами 2014 року (пізніше менш істотні поправки були внесені у 2016 році та у лютому 2019 року, зокрема, щодо прозорості і підзвітності фінансування виборчої кампанії). Проте, переважну більшість положень закону необхідно оновити у відповідності до інших чинних законів. Наприклад, існуючі правові терміни та процедури для державних закупівель перевищують терміни виборчого процесу, і Закон України «Про державні закупівлі» не містить жодних виключень для позачергових виборів. Отже, на думку голови ЦВК, комісія не в змозі належним чином проводити тендерні процедури з виготовлення та розповсюдження бюлетенів, протоколів, актів та інших документів відповідно до чинного законодавства¹⁰.

3. № 4061-VI від 17 листопада 2011 року (змінений у 2019 році)

4. № 1932-IV від 30 червня 2004 року; змінений у 2018 році.

5. № 698-V від 22 лютого 2007 року; змінений у 2016 році.

6. № 2365-III від 28 квітня 2001 року; змінений у 2017 році.

7. № 2747-IV від 6 липня 2005 року; змінений у 2018 році.

8. № 8073-X від 7 грудня 1984 року; змінений у 2019 році.

9. № 2341-III від 5 квітня 2001 року; змінений у 2019 році.

10. Заява Голови ЦВК: https://www.cvk.gov.ua/news/news_27052019_1.htm

ЕНЕМО також зазначає, що багато недоліків чинного виборчого законодавства, які були зауважені ще у 2014 році, і досі лишаються невирішеними, включаючи такі питання як вимога щодо постійного перебування на території України протягом останніх п'яти років, виключення зі списків кандидатів, які мають судимість, правила формування складів ОВК та ДВК, повноцінне право голосу для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і таке інше. Більше того, правила фінансування виборчих кампаній є недосконалими і не мають ефективного інституційного та громадського нагляду, а штрафні санкції за їх недотримання відсутні.

Незважаючи на те, що рекомендації міжнародних та місцевих місій зі спостереження за виборами щодо проблем виборчого процесу залишаються поза увагою законодавців (до прикладу, підвищення прозорості фінансування виборчих кампаній, склад виборчої адміністрації, забезпечення чіткої системи розгляду скарг та звернень тощо), існуюча нормативно-правова в змозі забезпечити достатній рівень проведення парламентських виборів відповідно до міжнародних зобов'язань та стандартів.

Б. Виборча система

Верховна Рада обирається на п'ятирічний термін на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування. З 2011 року вибори проводяться за змішаною системою пропорційного представництва та одномандатних округів. Кандидати можуть бути обрані або за партійними списками у загальнонаціональному виборчому окрузі, або в одномандатних округах шляхом висунування політичною партією, або шляхом самовисунування. Верховна Рада нараховує 450 місць, 225 членів парламенту обираються за пропорційною виборчою системою із закритими партійними списками у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі з 5% прохідним бар'єром. Решта 225 депутатів обираються за мажоритарною виборчою системою відносної більшості (перемагає той кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів виборців) в одномандатних виборчих округах.

У зв'язку з анексією Криму Російською Федерацією у березні 2014 року та триваючою окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, на цих виборах було обрано лише 424 депутати: 225 депутатів за списками політичних партій у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі та 199 депутатів в одномандатних виборчих округах. Два окремі бюлетені для голосування різного кольору та форматування

використовувалися для розмежування голосування в загальнодержавному виборчому окрузі та одномандатних округах, і вони підраховувалися окремо. Місця, отримані в 199 одномандатних округах, безпосередньо присвоюються кандидатам, які отримали найбільшу кількість голосів у відповідному окрузі.

V ВИБОРЧА АДМІНІСТРАЦІЯ

Парламентські вибори адмініструються на трьох рівнях виборчих комісій: На рівні Центральної виборчої комісії, яка є постійним колегіальним державним органом, що складається з 17 членів, призначених строком на сім років з правом повторного призначення на ще один строк, на рівні 199 окружних виборчих комісій по 18 членів кожна і на рівні близько 30 000 дільничних виборчих комісій, які нараховують від 10 до 18 членів, залежно від кількості зареєстрованих на дільниці виборців. Станом на 20 вересня 2018 року одне місце в ЦВК залишається вакантним (через недосягнення домовленості між колишнім президентом Порошенком та депутатами щодо висування члена, що залишився).

Оскільки Крим анексовано Російською Федерацією, а окремі райони Донецької та Луганської областей знаходяться поза контролем України, не були сформовані 12 з 12 ОВК в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, 9 з 21 ОВК у Донецькій та 5 ОВК з 11 у Луганській областях.

З 29 783 ДВК, 102 виборчі дільниці було створено для голосування за кордоном (виборці на цих дільницях могли голосувати лише у загальнодержавному пропорційному окрузі) та 1 146 спеціальних виборчих дільниць (у пенітенціарних, військових та медичних закладах).

А. Центральна виборча комісія (ЦВК)

ENEMO зазначає, що ЦВК працювала оперативно та ефективно в організації виборчого процесу в умовах жорсткого календаря та стислих строків проведення виборів. Засідання здебільшого були відкритими для громадськості, акредитовані спостерігачі могли потрапити на засідання, а місцеві громадські організації вели прямі трансляції. Офіційні постанови, прийняті ЦВК, були своєчасно розміщені на офіційному веб-сайті комісії.

Загалом, ЦВК діяла прозоро. Однак, ENEMO зауважила, що у кількох випадках ЦВК проводила підготовчі засідання, інформація про які не була оприлюднена, та які були недоступні громадськості та журналістам. Спостерігачам ENEMO було дозволено спостерігати за такими сесіями ЦВК лише за попереднім запитом.

На цих виборах ЦВК зіткнулася з великою кількістю викликів. У зв'язку з тим, що Закон України «Про публічні закупівлі» не містить належних положень про закупівлі, необхідні для підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України, ЦВК звернулася до Верховної Ради України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі. У травні Парламент відмовився прийняти проект закону, який сприяв би тендерам та закупівлям (включаючи публікацію та доставку виборчих матеріалів, таких як бюлетені для голосування, товари та послуги, пов'язані з виборами та діяльністю ОБК тощо). Ефективним рішенням проблеми став наказ Міністерства економіки про спрощення процедур закупівель, оскільки Закон про державні закупівлі не містить відповідних положень щодо заходів закупівель, необхідних для проведення дострокових виборів. ENEMO відзначає виклик, пов'язаний з відсутністю законодавчих поправок, які дозволять ЦВК проводити процедури, що відповідають очікуванім часовим рамкам для проведення дострокових виборів.

ЦВК також зіткнулася з великою кількістю запитів на реєстрацію кандидатів та партій в останні кілька днів перед закінченням встановленого законом терміну для реєстрації. Крім того, низка запитів на реєстрацію, які ЦВК відхилила, була оскаржена в суді. Внаслідок цього з'явилися невизначеності, які могли поставити під загрозу підготовку виборів виборчими комісіями у встановлені законом строки (наприклад, друк та вчасна доставка бюлетенів на дільниці).

З метою заповнення прогалин у виборчому законодавстві ЦВК була змушена видавати постанови та підзаконні акти, що зробило її об'єктом судових позовів. Про це свідчить значна кількість судових справ, порушених проти рішень ЦВК.

У період з початку виборчого процесу до 21 липня ЦВК ухвалила 879 нормативних актів. Більшість постанов стосувалися реєстрації або відмови у реєстрації кандидатам, включеним

до виборчих списків політичних партій, або кандидатам в одномандатних виборчих округах, формування виборчих комісій, проведення закупівель, затвердження рішень ОВК, реєстрації представників політичних партій, затвердження форми, тексту та кольору виборчих бюлетенів, затвердження форм фінансових звітів про надходження та використання виборчих фондів для політичних партій та кандидатів у одномандатних виборчих округах, висунення членів ОВК та заміни членів ОВК.

В. Окружні виборчі комісії (ОВК)

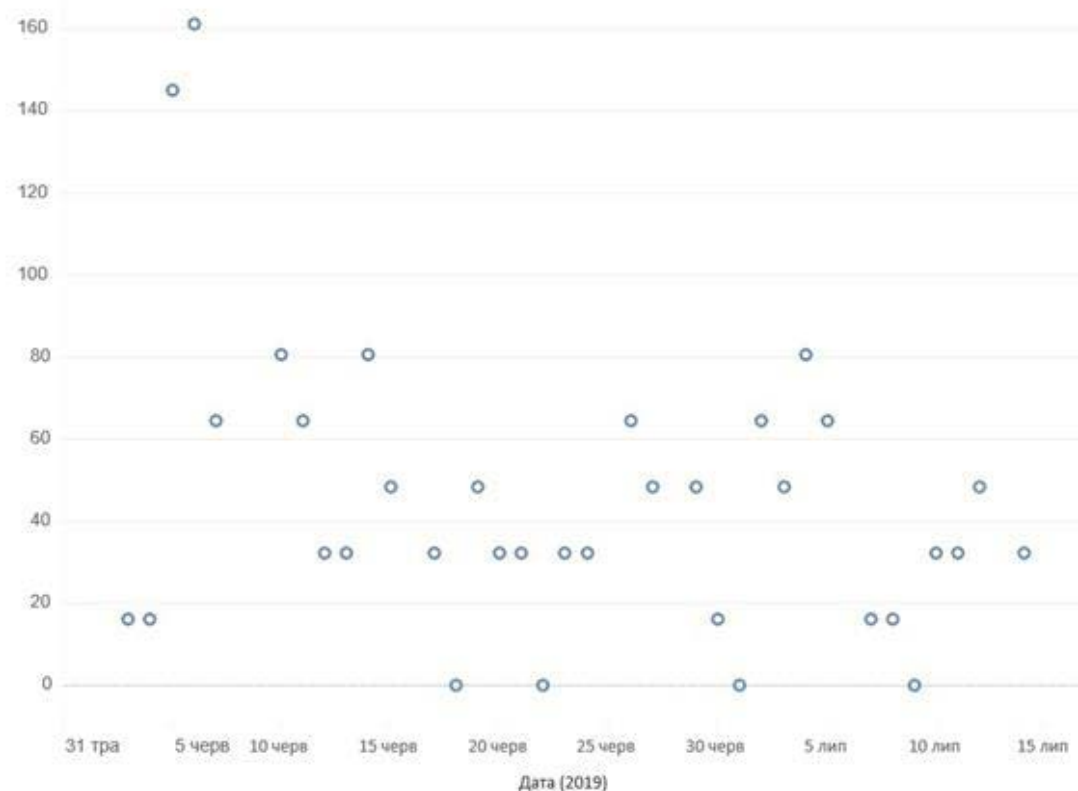
ENEMO відзначає, що, незважаючи на обмежені часові рамки, ЦВК сформувала всі 199 ОВК до кінцевого терміну 31 травня. До складу кожного ОВК увійшли 18 членів, яких висували шість політичних партій, які мали депутатські фракції у діючому парламенті («Батьківщина», «Народний фронт», «Самопоміч», «Європейська Солідарність», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Опозиційний блок»), та 29 політичних партій, які брали участь у попередніх парламентських виборах 2014 року у загальнодержавному виборчому окрузі. Кожна партія має право подати по одному кандидату до складу ОВК. Усі ОВК були утворені в повному складі. Загальна кількість членів ОВК склала 3 582 особи. ЦВК своєчасно розмістила на своїй офіційній веб-сторінці список ОВК та їх склад.

Загалом у члени ОВК було запропоновано 5 756 кандидатів. 4 577 осіб були висунуті 25 з 29 політичних партій, які брали участь у попередніх виборах, і їх кандидатури були визначені шляхом жеребкування (по одному на ОВК). ENEMO зазначає, що загалом принцип пропорційності дотримувався відповідно до закону. Треба однак зазначити, що політичні партії, які є новачками на цих виборах, не мали права висувати своїх кандидатів у члени ОВК, водночас деякі партії отримали двох своїх членів ОВК після жеребкування.

Станом на 20 червня, за даними ЦВК, загальна кількість членів ОВК становила 3 549 осіб (на 33 члена менше, ніж потрібно для повного складу з 18 осіб), що означає, що напередодні виборів деякі місця членів ОВК залишалися вакантними. Деякі члени ОВК були звільнені напередодні дня виборів, а 23 ОВК працювали не в повному складі (але кількість членів комісій була достатньою для кворуму, водночас жодна з ОВК не складалася з менше ніж 14 членів).

Приблизно 59% членів ОВК склали жінки, 49% голів ОВК, а також 55% заступників голів і 67% секретарів були жінками.

Відбулась велика кількість заміन серед членів ОВК (включаючи посади керівників), де приблизно 56% членів ОВК були замінені (включно з керівними посадами), а деякі посади взагалі залишилися вакантними. ENEMO розцінює високу плинність кадрів проблематичною, адже тренінги для членів ОВК проводилися з 20 по 27 червня і велика кількість змін відбулися одразу після цих дат. Після 27 червня приблизно 600-700 членів ОВК були замінені, деякі члени ОВК не мали змоги пройти тренінги, що призвело до різного рівня підготовки членів комісії до цих виборів. Хоча, це явище, схоже, не вплинуло на процес підрахунку результатів на рівні ОВК загалом. Наведений нижче графік ілюструє кількість змін, які відбулися серед членів ОВК з 31 травня до 15 липня¹¹.

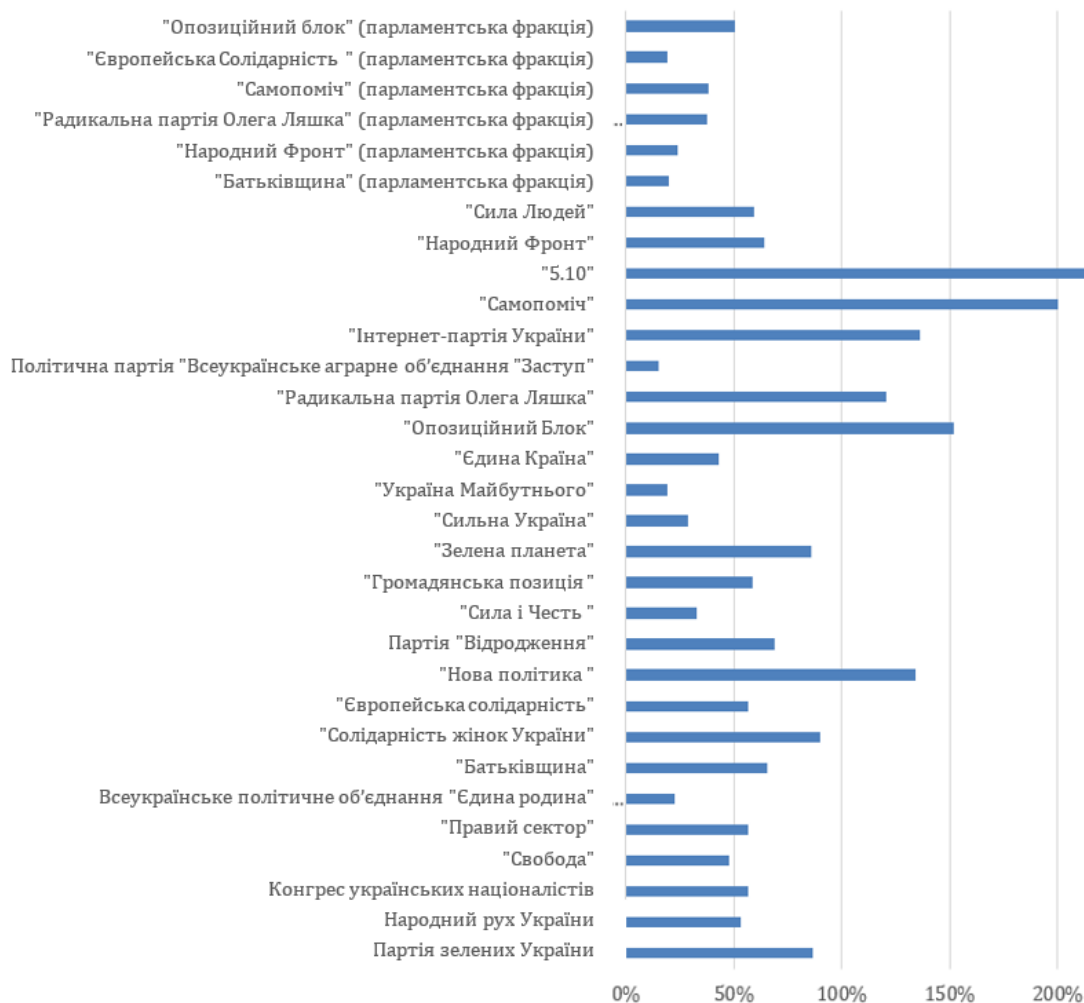

Мал. 1. Кількість замін членів ОВК за датою

Законом не передбачений термін, після якого заміни членів ОВК та ДВК більше не дозволяються. Крім того, спостерігачі ENEMO також повідомили про значні розбіжності у рівнях досвіду членів виборчої комісії.

11. Дані, зібрані ENEMO шляхом перевірки рішень ЦВК щодо заміни членів ОВК на офіційному веб-сайті ЦВК.

Відсоток змін (до дня виборів, за партіями)

Мал. 2. Відсоток заміни за політичними партіями/ парламентськими фракціями (до дня виборів)

"Опозиційний блок" (парламентська фракція)	50%
"Європейська Солідарність" (парламентська фракція)	19%
"Самопоміч" (парламентська фракція)	39%
"Радикальна партія Олега Ляшка" (парламентська фракція)	38%
"Народний Фронт" (парламентська фракція)	24%
"Батьківщина" (парламентська фракція)	20%
"Сила Людей"	60%
"Народний Фронт"	64%
"5.10"	214%
"Самопоміч"	200%
"Інтернет-партія України"	136%
Політична партія "Всеукраїнське аграрне об'єднання "Заступ"	15%
"Радикальна партія Олега Ляшка"	121%
"Опозиційний Блок"	152%

"Єдина Країна"	43%
"Україна Майбутнього"	19%
"Сильна Україна"	29%
"Зелена планета"	86%
"Громадянська позиція "	59%
"Сила і Честь "	33%
Партія "Відродження"	69%
"Нова політика "	134%
"Європейська солідарність"	56%
"Солідарність жінок України"	90%
"Батьківщина"	65%
Всеукраїнське політичне об'єднання "Єдина родина"	23%
"Правий сектор"	57%
"Свобода"	48%
Конгрес українських націоналістів	56%
Народний рух України	53%
Партія зелених України	86%

Політичні партії замінювали своїх членів ОВК аж до самого дня виборів, наприклад, в округах №70 і №79, членів ДВК – в окрузі №94. На цьому ж окрузі (№94) голова ОВК відмовилася проводити засідання комісії для розгляду питання змін у складі ДВК. ЦВК ухвалила постанову, у якій наказувала ОВК провести засідання для розгляду питання про внесення змін до складу ДВК на підставі подань політичних партій, висунутих ними відповідно до закону. Спостерігачі ENEMO повідомили, що ОВК №94 не працювала у день виборів через відсутність кворуму.

ENEMO зазначає, що ОВК подолали у своїй роботі значну проблему щодо формування ДВК, оскільки не всі партії висунули кандидатури для членів ДВК. ОВК успішно вирішили це питання, залучивши персонал за допомогою баз даних попередніх виборів або особистих знайомств для делегування осіб до складу ДВК (про це повідомили спостерігачі у Рівненській та Волинській, Одеській, Чернівецькій та Тернопільській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях). Хоча існувало значне побоювання щодо того, що політичні суб'єкти не встигнуть подати достатню кількість заявок на членство в ДВК, всі вони були сформовані вчасно та без великих перешкод (як повідомляли спостерігачі у Київській, Житомирській, Одеській, Івано-Франківській, Закарпатській, Харківській, Дніпровській та Миколаївській та Херсонській областях).

ENEMO попередньо оцінює, що прохання про зміну складу окружних та дільничних комісій напередодні виборів і в день

виборів додатково ускладнили роботу деяких виборчих комісій.

Поодинокі випадки питань щодо роботи ОВК були помічені, наприклад, у ОВК № 201 та №50, які не виконали наказів суду про перерахунок голосів на рівні ДВК. ЦВК зобов'язана була змусити ОВК виконувати рішення суду та переробити протоколи про підрахунок результатів у кількох ДВК цих округів.

С. Дільничні виборчі комісії (ДВК)

Основними функціями ДВК є проведення голосування, підрахунок голосів та складання протоколів результатів на виборчих дільницях, отримання списків виборців та демонстрація їх для ознайомлення виборців у приміщеннях, поширення запрошень виборцям, розгляд скарг щодо списку виборців, а також розміщення інформаційних плакатів щодо кандидатів та їх програм.

ДВК склалися від 10 до 14 членів для малих дільниць (до 500 зареєстрованих виборців), від 12 до 16 членів для середніх дільниць (від 500 до 1000 зареєстрованих виборців) та 14-18 членів для великих дільниць (від 1500 до 2500 зареєстрованих виборців). Для дільниць, на яких кількість виборців не перевищувала п'ятдесяти, ДВК могли складатися з голови, секретаря та двох-чотирьох інших членів. У інших випадку кожна ДВК складалася з голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії.

Принцип формування ДВК залежить від ОВК, де члени ДВК висуваються виборчими суб'єктами, з номінаціями, гарантованими будь-якій політичній партії, депутатська фракція якої зареєстрована в поточному парламенті, політичним партіям, які мають кандидатів, зареєстрованих у загальнодержавному виборчому окрузі, та кандидатам у відповідних одномандатних округах.

Якщо було висунуто більше кандидатів, ніж потрібно, ОВК відповідала за проведення жеребкування. У разі меншої кількості кандидатур, ніж потрібно, ОВК призначає членів ДВК на підставі висунув голови ОВК. Голова, заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії повинні представляти різних учасників виборчих перегонів. Кожна політична сила, яка висунула кандидатів до складу ДВК, мала право на пропорційну частку кожної категорії керівних посад у ДВК.

Незважаючи на виклик, що постав перед ДВК у вигляді недостатньої кількості номінацій кандидатів, всі ДВК були сформовані вчасно (як повідомляли спостерігачі у Києві, Житомирській, Одеській, Івано-Франківській, Закарпатській, Харківській, Дніпропетровській, Миколаївській та Херсонській

областях). ДВК були утворені відповідними ОВК в рамках законного терміну. Із 29 885 утворених ДВК 28,637 були звичайними ДВК, 1146 спеціальними ДВК та 102 ДВК за кордоном¹². Голосування не проводилося на територіях Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Три області з найбільшою кількістю утворених ДВК були у Львівській області (2135), Дніпропетровській області (1773) та Харківській області (1673). Три області з найменшою кількістю утворених ДВК були у Луганській області (521), Чернівецькій області (564) та Херсонській області (773).

Тренінги для ДВК проводилися з 10 до 17 липня. Хоча ДВК були сформовані вчасно відповідно до закону, спостерігачі ЕНЕМО зауважили, що кілька діляниць були закриті після їх прибуття до будівлі діляниці. І хоча ДВК здебільшого були сформовані до крайнього терміну 5 липня, спостерігачі ЕНЕМО помітили, що у багатьох випадках перші засідання та офіційні робочі сесії ДВК розпочалися лише 8 липня.

Недостатня кількість номінацій стала викликом і виникли помітні труднощі щодо пошуку достатньої кількості членів ДВК. Спостерігачі ЕНЕМО часто повідомляли про випадки закритих, не діючих ДВК протягом періоду від їх утворення до дня виборів.

ДВК зіткнулися з тим же викликом щодо заміни членів, що й ОВК. У багатьох випадках відсутність кандидатур виборчих суб'єктів змушувала ОВК знаходити додаткових членів, що призводило до затримок та роботи ДВК за неповного складу. Це також створило значні розбіжності у рівні досвіду членів ДВК. Причинами даного явища були відсутність оплати, відмова від присяги, неправильні документи, подані для висунення кандидатур, непроінформованість номінованих кандидатів про їх висунення партією, випадки подвійних номінацій, великі відстані для кандидатур, які проживають в різних куточках країни, та недоступність через сезон літніх канікул. ДВК також повідомили про додаткові труднощі через брак матеріальної та фінансової підтримки, а в деяких випадках згадували відсутність відповідних приміщень.

Також в поодиноких випадках спостерігачі ЕНЕМО повідомили про твердження, що деякі члени комісії, висунуті менш впливовими політичними партіями або кандидатами, продавали свою лояльність провідним політичним партіям та / або кандидатам.

ЕНЕМО рекомендує через законодавство встановити граничні строки заміни членів комісій нижчого рівня, оскільки їх відсутність негативно впливає як на ефективність навчання, так і на професіоналізм членів комісій. Необхідно також враховувати обмеження, що лише члени комісії, які пройшли навчання, можуть бути взяті на заміну.

12. Дані з офіційного веб-сайту ЦВК: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp001.html>

Крім того, у законі повинні міститись санкції щодо політичних партій, які висували членів комісії без їх відома чи згоди, оскільки це створює ризик для складу виборчих комісій та для виборчого процесу в цілому.

У день виборів ENEMO зазначила, що значна кількість дільничних виборчих комісій мала помітно менше бюлетенів, ніж кількість виборців у списку відповідної виборчої дільниці. ENEMO рекомендує узгодити терміни друку виборчих бюлетенів, утворення ДВК та крайні строки тимчасових змін місця голосування, щоб на кожній виборчій дільниці було достатньо бюлетенів для голосування, згідно з кінцевою кількістю виборців, зареєстрованих для голосування на дільниці.

VI РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ

За Законом, кандидат в народні депутати України повинен мати громадянство України; мати 21 рік; мати право голосу; проживати в Україні протягом останніх 5 років до виборів. Кандидатури були висунуті партіями за списками у загальнодержавному пропорційному виборчому окрузі та партіями або шляхом самовисування в одномандатних мажоритарних округах. Крім того, в законі вказано наступні обмеження щодо кандидата: особа, яка була засуджена за вчинення умисного злочину, не може бути ні висунута, ні обрана депутатом, якщо ця судимість не буде погашена або скасована в порядку, встановленому законом.

Реєстрація кандидатів почалася 24 травня. Кінцевий термін подачі документів – 20 червня. Документи для реєстрації виборчих списків політичних партій у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі подавалися до ЦВК в період з 12 по 20 червня. Реєстрацію кандидатів у народні депутати ЦВК закінчила 25 червня. Кандидати у депутати мали змогу відкликати свої заяви до 8 липня.

Після закінчення кінцевого терміну реєстрації кандидатів і подачі апеляцій ЦВК зареєструвала 22 політичні партії у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі. За даними ЦВК, загалом у Верховну Раду балотуються 5 966 осіб, з них 3 220 – кандидати в одномандатних виборчих округах (1 404 особи висунуті політичними партіями, 1 680 осіб є самовисуванцями, реєстрацію 136 кандидатів було скасовано) і 2 746 кандидатів, які включені до партійних списків у загальнодержавному

багатомандатному виборчому окрузі¹³. Найбільшу кількість кандидатів у списках виставили політичні партії «Слуга народу», «Батьківщина», «Опозиційний блок» і «Свобода» (понад 200 кандидатів).

307 депутатів попереднього скликання Верховної Ради балотувалися на переобрання у загальнодержавному та одномандатному округах (майже дві третини діючого парламенту). Приблизно третина - за партійними списками (загальнодержавний округ), і 192 депутати були кандидатами в одномандатних округах (переважно самовисуванці).

Слід зазначити, що лише трохи більше половини політичних партій, які висунули кандидатів у загальнодержавному виборчому окрузі (13 партій з 22) включили понад 30% жінок у свої виборчі списки, незважаючи на те, що мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку у розмірі 30% закріплено в Законі України «Про політичні партії в Україні». Частка жінок серед кандидатів, які йшли за партійними списками, становила 31%. Загалом частка жінок серед усіх кандидатів у народні депутати України – близько 22,5%. Найбільша кількість жінок-кандидатів йшла за списками політичних партій «Соціальна справедливість» (44%), «Сила Людей» (43%) і «Радикальна партія Олега Ляшка» (41%).

Майже половина кандидатів у одномандатних мажоритарних округах була зареєстрована ЦВК за останні два дні до встановленого законом терміну, загалом - понад 6 000 запитів на реєстрацію. Крім викликів, спричинених великою кількістю кандидатів, які подали документи для реєстрації в останні дні, ЕНМО зауважує, що процедури правильної подачі реєстраційних документів, а також підстави для відхилення заявок часом були неясними.

ЦВК ухвалила 128 постанов про відмову кандидатам у реєстрації, в основному через недотримання вимоги про проживання на території України протягом останніх 5 років, відсутність обов'язкових для реєстрації документів та несплату грошової застави. У кількох випадках відмова ЦВК у реєстрації кандидатів на тій підставі, що вони не виконали вимогу про безперервне проживання на території України протягом останніх 5 років, супроводжувалася рішенням суду, яке зобов'язувало ЦВК повторно розглянути заяви цих кандидатів у народні депутати. Труднощі з отриманням даних про проживання в Україні та численні громадські протести призвели до того, що кількох кандидатів спочатку зареєстрували на вибори, але після відповідного рішення суду ЦВК протягом наступних днів скасовувала їх реєстрацію. Це зумовило значні невизначеності у виборчому процесі.

ЕНМО також хоче звернути увагу на проблему кандидатів-

13. <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp001#>

«клонів», коли окремі кандидати або організації мають ім'я схоже, а подекуди однакове з більш відомими кандидатами або організаціями, щоб таким чином скористатися з їх популярності і ввести виборців в оману. У зв'язку з численними скаргами на кандидатів-«клонів», поданими до ЦВК політичними партіями, Центральна виборча комісія 11 червня постановила, що у разі зміни прізвища кандидати мають вказувати цю інформацію у своїх документах на реєстрацію. ENEMO зазначає, що у виборчих бюлетенях не згадувалося про недавні зміни прізвищ кандидатів.

Спостерігачі ENEMO також повідомили, що велика кількість кандидатів представляла себе членами "Слуги народу", наприклад, у Полтавській, Чернігівській, Миколаївській, Херсонській, Черкаській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях. У їхніх біографіях було сказано, що вони є членами різних організацій, що мають подібні до партії назви (наприклад, «Слуга Народу», «Слуга-Народу», «Слуга Народу!», «Слуга Народу - Зе» тощо), з можливим наміром заплутати виборців. Відповідно до закону, не є незаконною реєстрація організації чи суб'єкта господарювання із аналогічним письмовим чи звуковим зверненням як у існуючої політичної партії. Схожим чином, зміна прізвищ осіб у цивільному реєстрі не є незаконною, і про останню зміну прізвищ кандидатами у виборчих бюлетенях не згадувалося. ENEMO висловила занепокоєння щодо недобросовісного використання цієї нерегламентованості з боку недобросовісних кандидатів.

ENEMO також зазначила, що процес послідовної реєстрації та скасування реєстрації кандидатів та партій викликав значну плутанину в організації виборчого процесу. Наприклад, у кількох випадках відмова в реєстрації кандидатів ЦВК на підставі невиконання вимоги 5-річного проживання, відхилялася наказом Суду про реєстрацію кандидата з подальшим успішним оформленням реєстрації, а потім скасування реєстрації кандидатом у наступні дні створило масу невизначеностей у процесі.

Подібна проблема виникла зі справою політичної партії "Рух нових сил" Михайла Саакашвілі, якій відмовили у реєстрації ЦВК через подання невірної інформації. Через подану неправдиву інформацію, ЦВК відхилила заяву партії на участь у виборах у загальнодержавному виборчому окрузі та подачі кандидатів у одномандатних округах. Сторона подала позов, і суд зобов'язав включити сторону до списку зареєстрованих осіб. ЦВК подала зустрічний позов до Касаційного суду Верховного Суду, який було відхилено 29 червня, вважаючи постанову ЦВК № 1205 незаконною, скасовуючи постанову та зобов'язуючи ЦВК зареєструвати Рух Нових Сил. Тим часом, ЦВК, у рамках законних термінів, уже здійснила жеребкування та визначила порядок розміщення 21 зареєстрованої партії на виборчих бюлетенях.

Оскільки включення партії стало необхідним після того, як жеребкування вже було завершено, ЦВК зібрала представників

політичних партій на консультаційне засідання. Запропоноване рішення полягало в тому, щоб включити “Рух нових сил” як номер 22 (останній) на виборчому бюлетені, як альтернативу не проводити повторне жеребкування, яке могло б викликати плутанину виборців і зупинити процес друку виборчих бюлетенів.

Однак 2 липня було подано позов до Шостого Апеляційного адміністративного суду, який заявив про порушення статті 80 закону про парламентські вибори, говорячи, що список партій у бюлетенях повинен бути повторно складений відповідно до законодавства. Суд вважав, що ЦВК порушила процедури, і постановив провести нове жеребкування. ЦВК висловила занепокоєння з приводу того, що вже було надруковано не менше 5,2 мільйонів бюлетенів для загальнонаціонального виборчого округу, а процес повторного жеребкування, який супроводжується друком нових бюлетенів, спричинить затримки з передачею бюлетенів до ОВК і, безумовно, поставить під загрозу терміни проведення виборів 21 липня. ЦВК також посилалася на відсутність коштів з держбюджету на переддрукування бюлетенів. 5 липня було подано зустрічний позов до Касаційного суду, щоб уникнути перевидання бюлетенів ЦВК. 7 липня його було ухвалено, що дозволило ЦВК вчасно передати бюлетені до ОВК.

ENEMO зазначає, що хоч Касаційний суд ухвалив рішення на користь ЦВК, уникнувши перешкод у виборчому процесі, судово тяганина, пов’язана з реєстрацією кандидатів та партій викликала значну невизначеність та розгубленість, і це могло спричинити значні наслідки та порушити цілісність виборчого процесу.

ENEMO вважає, що недоліки виборчого законодавства, яке не передбачає жодної конкретної процедури у випадках, що не передбачені законом, неминуче призводять до того, що виборчій адміністрації доводиться знаходити практичні рішення, які можуть стати предметом судового провадження за невідповідність правовим положенням. Відповідальність ЦВК у таких випадках становить ризик як для установи, так і для виборчого процесу в цілому.

ENEMO також звертає увагу на наявність так званих “технічних кандидатів”, що можна проілюструвати тим фактом, що 14 кандидатів, які були самовисунуті в одномандатних округах Донецької та Луганської областей, наприклад, отримали нуль голосів (що означає, що ці кандидати навіть не голосували за себе). Існування таких кандидатур піднімає питання помилкових або технічних кандидатур, які використовуються для заплутування виборців або вигоди для інших кандидатів через незадекларовану приналежність до інших кандидатів та партій. Оскільки кандидати в одномандатних округах також мають право висувати членів ДВК, це може бути використано і як засіб для підвищення представництва на рівні ДВК.

Станом на 20 липня у 86 одномандатних виборчих округах була

скасована реєстрація 136 кандидатів. Серед знятих з реєстрації 27 були кандидатами-«клонами» у виборчих округах Київської, Дніпропетровської, Закарпатської, Кіровоградської, Чернігівської, Одеської, Харківської, Донецької та Луганської областей. Зі 136 знятих з реєстрації кандидатів 43 були висунуті політичними партіями, 93 – самовисуванці.

З цих 136 кандидатів 129 кандидатів вирішили зняти свою кандидатуру з виборів, реєстрацію ще 7-х кандидатів скасувала ЦВК. Кандидати, які вирішили зняти свою кандидатуру з виборів, зробили це, написавши відповідну заяву про відмову від участі у виборах, 3 кандидати були визнані винними в порушенні вимоги про проживання на території України протягом останніх 5 років, 3 кандидати зняли з реєстрації за скаргою політичної партії («Голос», «Сила і Честь» і «Європейська Солідарність»), а в одному випадку кандидата зняли з реєстрації, через те, що він зареєстрований кандидатом у народні депутати у більш ніж в одному окрузі.

ENEMO рекомендує переглянути вимогу законодавства про 5-річне проживання, оскільки міжнародні стандарти, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Загальний коментар №25 до статті №25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Кодекс доброї практики щодо виборчих питань Венеціанської комісії (2002 р.) передбачають, що вимоги до кандидата не повинні бути надмірними, не повинні посягати на рівне поводження, але і не порушувати права громадян бути обраними. Особи, які в іншому випадку можуть претендувати на вибори, не повинні виключатися з необґрунтованих чи дискримінаційних вимог, таких як освіта чи місце проживання. 5-річна вимога проживання суперечить цим міжнародним стандартам, оскільки вона, на нашу думку, є занадто обмежувальною і повинна бути скорочена або іншим чином переглянута.

Практичні проблеми, які виникли під час цих виборів щодо реєстрації кандидатів, також ілюструють необхідність зменшити або переглянути цю вимогу.

Хоч і наявність кандидатів, які змінюють свої прізвища, щоб нагадувати прізвища інших існуючих кандидатів, не є порушенням закону, це явище, слід обмежити, щоб уникнути плутанини виборців. Вказування останніх змін імен (тобто, менше ніж за 6 місяців до виборів) у виборчих бюлетенях може бути можливим рішенням.

Кінцеві терміни реєстрації кандидатів повинні бути внесені до Закону про дострокові вибори, а всі випадки мають бути передбачені законодавством (наприклад, у випадку реєстрації політичної партії за рішенням суду після граничного строку реєстрації та після жеребкування порядку партій у бюлетені).

ENEMO додатково рекомендує збільшити квоту для жінок за партійними списками, шляхом застосування ефективних

санкцій за невиконання таких вимог, як, до прикладу, відхилення партійних списків ЦВК.

VII РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ ТА ВИБОРЧІ СПИСКИ

Реєстрація громадян у списках виборців в Україні триває безперервно та пасивно. Закон надає право голосу всім громадянам України, які до дня виборів досягли 18 років та не були позбавлені права голосу чи дієздатності за рішенням суду. Документи, що підтверджують громадянство України для голосування, включають: посвідчення особи, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, військовий квиток, тимчасове посвідчення особи та довідка, видана пенітенціарною системою для осіб, які перебувають у пенітенціарних установах.

Державний реєстр виборців (ДРВ) - це юридичний орган, відповідальний за ведення списків виборців, у підпорядкуванні та під наглядом ЦВК. ДРВ включає 27 органів регіональної адміністрації, 756 органів з обслуговування реєстрації та кілька тисяч установ, які щомісяця надають оновлену інформацію до списків виборців.

Через анексію Криму та тривалий конфлікт у Донецькій та Луганській області значна кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) не змогла брати участь у виборах серед одномандатних округів, оскільки вони все ще є зареєстрованими на тимчасово окупованих територіях, а отже позбавлені права голосувати у мажоритарних округах (приблизно 4% українських виборців). Хоча реєстрація у тимчасовому місці голосування без зміни виборчої адреси дозволяє виборцям голосувати в загальнодержавному окрузі, ВПО ще не були повністю закріплені і тому не включаються до списків виборців у одномандатних округах.

За даними ЦВК та Державного реєстру виборців (ДРВ), станом на 30 червня загальна кількість виборців, які мають право голосу, становила 32 739 179 осіб (без урахування виборців, включених до списків в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі). Найбільша кількість виборців за списками зареєстрована у Донецькій області (приблизно 3 млн.), Дніпропетровській області (майже 2.5 млн.), місті Києві (приблизно 2 млн.) та Харківській області (приблизно 2 млн.). Майже 55% виборців складають жінки.

1 липня ЦВК розмістила на своєму офіційному веб-сайті повідомлення до відома виборців про можливість тимчасово

змінити місце голосування без зміни виборчої адреси. Порядок зміни був пояснений у документі та повідомляв виборців про те, що ЦВК спростила процедуру тимчасової зміни місця голосування, що складалася з подання письмової заяви та пред'явлення обов'язкових документів (паспорт або свідоцтво про громадянство України). ENEMO високо оцінює спрощення процедур, але критикує той факт, що навіть за спрощеної зареєстрації ВПО, вони все ще не можуть голосувати в одномандатних округах.

Виборець мав право скористатися процедурою тимчасової зміни місця голосування не пізніше, ніж за 5 днів до дня голосування (тобто до 15 липня включно), відповідно до Закону. ЦВК також закликала виборців не відкладати на останні дні зміну місця голосування, щоб уникнути довгих черг в органах реєстрації виборців. Виборцям також була надана можливість перевірити свою інформацію в режимі он-лайн, однак вони могли змінювати свою інформацію лише за запитом в режимі офлайн до ДРВ.

За даними ЦВК, 280 922 виборці скористалися правом тимчасової зміни місця голосування для участі у цих виборах. Понад 200 000 виборців подали заяву в останні кілька тижнів перед виборами. Найбільші показники змін місця реєстрації зафіксовано в Донецькій області (34 840), Києві (31 547), Київській області (18 964) та Одеській області (18 906).

За даними спостерігачів, робота органів реєстрації виборців майже в кожному регіоні була оцінена як позитивна та забезпечена необхідним обладнанням. Спрощене регулювання ЦВК щодо реєстрації ВПО (паспорт та заповнена форма) було оцінено спостерігачами як послідовно виконане. Співрозмовники ENEMO заявили про високий рівень впевненості у точності та надійності списків виборців загалом, при цьому незначні помилки були своєчасно виправлені.

За словами спостерігачів ENEMO, останні кілька днів в органах реєстрації виборців спостерігалися значні черги у зв'язку з великою кількістю запитів про тимчасову зміну місця голосування. Переважно виборці змогли вчасно зареєструватися, однак треба зазначити, що приміщення не завжди були доступні для людей з обмеженими можливостями (наприклад, у приміщеннях, розташованих на другому поверсі будинків).

ДРВ передав попередні списки виборців до ДВК до встановленого законом граничного строку 10 липня. ENEMO відзначає, що ЦВК мобілізувала додаткові зусилля для проведення інформаційної кампанії та мотивації виборців до участі у виборах через освітні соціальні ролики та відеозаписи публічних оголошень (із дублюванням змісту мовою жестів).

ENEMO рекомендує вжити додаткових заходів для забезпечення доступу людям з обмеженими фізичними можливостями у відділення реєстрації виборців, а також до дільниць, включаючи: пішохідні доріжки, спеціальні стоянки для особистих транспортних засобів, систематичне розміщення дільниць на перших поверхах

будівель або наявність ліфтів, широкі дверні проходи, наявність пандусів (якщо встановити пандус неможливо, то кнопка, яка дозволяє викликати допомогу), настил, адекватне освітлення тощо.

ЕНЕМО також рекомендує внести зміни до законодавства для повного закріплення ВПО, щоб вони могли голосувати в одномандатних округах. ЕНЕМО вважає відсутність повного закріплення ВПО однією із вразливих рис діючої виборчої системи, що впливає на всеохопність реєстру виборців. Це також суперечить міжнародним стандартам, таким як Загальна декларація прав людини 1948 р. (Ст. 21), яка зазначає, що кожен має право брати участь в урядуванні та голосувати на виборах шляхом загального і рівного виборчого права.¹⁴

Відсутність закріплення ВПО пов'язана, головним чином, з чинною вимогою формальної договірної власності та оренди, яка уможлиблює закріплення ВПО лише на розсуд власників майна. Зважаючи на характер дозволу на реєстрацію місця проживання в Україні, якщо власники майна вважають за краще не засвідчувати проживання орендаря з метою уникнення оподаткування, орендар не може довести своє місце проживання. Кодекс доброї практики Венеціанської комісії з виборчих питань (2002 р.)¹⁵ передбачає, що: «Якщо особи, у виняткових випадках, були переміщені проти своєї волі, вони повинні, тимчасово, мати можливість вважатись резидентом за попереднім місцем проживання».

Загальну систему реєстрації місця проживання слід реформувати до декларативного підходу до реєстрації резидентів, щоб уникнути суперечності з міжнародними стандартами.

14. Крім того, УВКБ ООН (Комітет ООН з прав людини) передбачило наступне щодо вимог проживання та права голосу: «Держави повинні вжити ефективних заходів для того, щоб усі особи, які мають право голосу, мали змогу реалізувати це право. Там, де потрібна реєстрація виборців, їй необхідно сприяти і не створювати їй перешкоди. Якщо вимоги до місця проживання поширюються на реєстрацію, вони повинні бути обґрунтованими та не повинні встановлюватися таким чином, щоб позбавити бездомних від права голосу». (Загальний коментар, пункт 11).

15. Кодекс доброї практики Венеціанської комісії у виборчих питаннях (2002 р.), Звіт про роз'яснення, частина I, розділ 1, пункт С.

VIII ВИБОРЧА КАМПАНІЯ

Правила та рамки проведення агітації в основному описані у статтях 68, 69, 70 та 74 Закону про парламентські вибори¹⁶, згідно з якими кандидатам дозволяється розпочинати свою передвиборчу кампанію наступного дня після їх реєстрації в ЦВК. Виборчий процес офіційно розпочався 24 травня, а кандидати почали подавати документи для реєстрації відразу після цього. Згідно до Закону, вся агітаційна кампанія повинна закінчитися за двадцять чотири години до дня виборів.

Спостерігачі ENEMO майже у всіх областях повідомили, що рекламні щити почали вивішувати, а агітаційні матеріали роздавати ще до офіційного початку передвиборчої кампанії, а в деяких випадках – ще до початку власне виборчого процесу. Як наслідок, ці матеріали не оплачувалися з виборчих фондів кандидатів і партій, а тому були випущені і опубліковані з порушенням закону. ENEMO відзначає, що питання передчасної передвиборчої агітації залишається невирішеним і не врегульованим у чинному виборчому законодавстві.

Вибори були загально конкурентними, і кандидати, як правило, вільно проводили агітацію без великих перешкод. 22 політичні партії, що конкурують у загальнонаціональному виборчому окрузі, запропонували українським виборцям політичне різноманіття, з різними політичними поглядами на вирішення завдань, що стоять перед ними.

Спостерігачі ENEMO відзначили, що у більшості областей виборча кампанія стартувала повільно, наприкінці червня, з одного боку, через триваючу реєстрацію партійних списків та кандидатів, а з іншого боку, через невизначену конституційність указу Президента про призначення дострокових виборів (це питання було вирішено рішенням Верховного Суду 20 червня). ENEMO висловлює занепокоєння, що через достроковий характер цих виборів та короткий період передвиборчої кампанії для зареєстрованих кандидатів, виборці, імовірно, не мали достатнього часу для ознайомлення з особливостями кандидатів та партій.

Незважаючи на вищезгадане, активніше свою передвиборчу кампанію кандидати почали проводити вже у першому тижні липня. ENEMO відзначає, що на одномандатних виборчих округах передвиборча агітація проводилася набагато жвавіше, особливо там, де кандидатами були діючі члени Парламенту. Спостерігалися часті випадки проведення різних фестивалів та концертів, які прямо чи опосередковано підтримувались політичними силами. З іншого боку, агітація в менших населених пунктах, наприклад, у

16. Додаткові положення містяться в Законі про політичні партії 2001 року.

Донецькій та Луганській областях, була менш помітною.

Усі 22 політичні партії, що подали свої списки у загальнодержавному окрузі, опублікували свої програми на своїх офіційних веб-сторінках. Основними каналами цифрової агітації були соціальні мережі (Facebook, Instagram), додатки для обміну повідомленнями Telegram та Viber (використовуються для масового розсилання текстових повідомлень) та офіційні веб-сторінки кандидатів. Найбільш візуально помітними на онлайн-майданчиках партіями були «Слуга Народу», «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», «Європейська Солідарність» та «Голос».

ENEMO відзначила, що на місцевому рівні, тобто на одномандатних виборчих округах, передвиборча агітація проводилася набагато жвавіше, ніж на загальнонаціональному рівні, тобто на загальнодержавному виборчому окрузі. Спостерігалися випадки проведення фестивалів, концертів, спортивних та інших заходів, які прямо або опосередковано підтримувалися політичними силами. Агітація проводилася також шляхом розміщення наметів та рекламних щитів, проведення кампаній «від дверей до дверей» і розповсюдженням листівок і газет. Як уже зазначалося, передвиборча агітація значно активізувалася в останні тижні перед днем виборів, при цьому значно збільшилася кількість рекламних щитів, агітаційних матеріалів і заходів «від дверей до дверей».

Також повідомлялося про кілька випадків насильства проти кандидатів та учасників кампанії, разом з псуванням або знищенням агітаційних матеріалів. Крім того, у кількох областях були зафіксовані випадки, коли агітаційні матеріали (рекламні щити, листівки) містили елементи мови ворожнечі. ENEMO висловлює свою занепокоєність у зв'язку з тим, що в більшості областей спостерігалася значна кількість незаконних агітаційних матеріалів (з неправильним маркуванням, відсутньою інформацією про джерело фінансування, відповідальною особою за друк тощо). Спостерігачам відомі випадки розміщення агітаційних матеріалів у приміщеннях органів місцевого самоврядування або в громадському транспорті, а також окремі випадки агітації за участі малолітніх.

Повідомлялося також, що кандидати (особливо в одномандатних округах) беруть участь у різних формах “благодійної” діяльності, починаючи від безкоштовних пікніків до надання товарів і послуг, організації ремонтів та безкоштовних концертів чи фестивалів. Благодійні організації часто мали впізнавані імена, що асоціювалися з кандидатами або певною партією. ENEMO висловлює побоювання, що значна частина цих агітаційних заходів порушувала закон, оскільки вони не були включеними до офіційних витрат з виборчих фондів. Крім того, значна кількість цих заходів тривала ще до реєстрації кандидатів.

Звіти спостерігачів ENEMO відмічають, що найбільш візуально

помітними партіями в країні були «Слуга Народу», «Опозиційна платформа – За життя», «Опозиційний Блок», «Голос», «Європейська Солідарність» та «Радикальна Партія Олега Ляшка». Залежно від регіону, партії «Українська стратегія Гройсмана», «Свобода», «Самопоміч» та, меншою мірою, «Громадянська позиція», «Сила і Честь», «Аграрна Партія України», «Рух Нових Сил Міхеїла Саакашвілі» та «Сила Людей» також проводили помітні передвиборчі кампанії.

ENEMO відзначила, що основними ідеями і меседжами цієї виборчої кампанії були відсутність реформ і необхідність ініціювати нові економічні та соціальні реформи; майбутні союзи з НАТО, ЄС або Російською Федерацією; встановлення нових правил для політичного життя країни; боротьба з корупцією та олігархами; підвищення пенсій і підвищення якості надання державних адміністративних послуг; поліпшення підзвітності парламенту.

ENEMO також зазнає, що агітація тривала як у «день тиші» (24 години до дня голосування), так і власне у день виборів з випадками розміщення нових білбордів (з неповною інформацією), відкритою агітацією у соціальних мережах, а подекуди агітацією та агітаційними матеріалами, що розміщувалися всередині виборчих дільниць або поблизу них.

Додатково варто висловити занепокоєння щодо значної кількості кандидатів-«клонів» (кандидатів, що мають такі самі імена як інші), особливо в одномандатних виборчих округах, про що неодноразово звітували спостерігачі. ENEMO оцінює це явище як таке, що потенційно може ввести виборців в оману і вплинути на їх вибір.

ENEMO зауважила, що Офіс Президента доклав значних зусиль для здійснення впливу на передвиборчу кампанію, запропонувавши розширити закон про люстрацію та заявивши про необхідність усунення від влади політиків, які себе дискредитували. Це супроводжувалося частими візитами Президента Зеленського до областей та чиненням тиску на місцевих чиновників з приводу поганих результатів їх роботи. Спостерігачі також повідомляли про випадки залучення мерів, які активно підтримували кандидатів у одномандатних округах через агітаційні відеоролики або агітаційні події.

ENEMO рекомендує внести зміни до законодавства для обмеження випадків «клонування» кандидатів та строків проведення агітаційних кампаній. Положення та санкції щодо ранньої агітації та агітації в день тиші повинні бути включені до закону. Крім того, всі політичні партії та кандидати повинні дотримуватися принципів чесної агітації та утримуватися від недобросовісного використання прогалін в законодавстві. Випадки порушень, пов'язаних з агітацією, і які є кримінальними чи адміністративними правопорушеннями, вимагають систематичного реагування поліції для забезпечення ефективного

судового переслідування.

Діючі державні службовці не повинні використовувати свої мандати як засіб агітувати на користь певної партії чи кандидата. “Спільні вказівки щодо запобігання та реагування на неправомірне використання адміністративних ресурсів під час виборчих процесів”, прийняті Венеціанською комісією у березні 2016 року, рекомендують внесення чітких вимог до законодавства, що вимагатимуть від державних службовців діяти безсторонньо протягом усього виборчого процесу під час виконання своїх службових обов’язків¹⁷. Крім того, у документі зазначається, що законодавча база «повинна забезпечувати ефективні механізми заборони представникам державної влади використовувати несправедливі переваги своїх позицій шляхом проведення офіційних публічних заходів з метою передвиборчої агітації, включаючи благодійні заходи, або заходи, що сприятливо або недоброзичливо ставляться до будь-якої політичної партії чи кандидата»¹⁸.

ENEMO рекомендує впровадження державою чітких інструкцій, що регулювали б поведінку державних службовців під час виборів, щоб запобігти зловживанню державними посадовими та адміністративними ресурсами.

ІХ ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

ENEMO зауважила, що фінансові звіти політичних партій, які брали участь у виборах, були розміщені вчасно на веб-сайті ЦВК та доступні для громадського ознайомлення. Однак декілька партій та кандидатів розпочали передвиборчу агітацію у травні, задовго до того, як вони були офіційно зареєстровані ЦВК, і закон не містить жодних положень щодо санкціонування цього порушення.

З моменту реєстрації і до 10 липня політичні партії отримали понад 622 млн. грн. добровільних внесків на свої офіційні рахунки, переважно від самих партій. Решту коштів склали пожертвування від юридичних і меншою мірою від фізичних осіб.

Станом на 10 липня (дата подання проміжного фінансового звіту) політичні партії витратили понад 550 мільйонів гривень зі своїх виборчих фондів. Найбільшу частку цих коштів було

17. Частина II, розділ А, пункт 3.

18. Частина II, розділ В, пункт 1.1.

витрачено на телевізійну рекламу (понад 70%). Політичні партії «Радикальна партія Олега Ляшка», «Аграрна партія України», «Сила Права» і «Батьківщина» витратили на телевізійну рекламу найбільше. Решту коштів витратили на проведення агітації на вулиці, друкування агітаційних матеріалів, рекламу на радіо, проведення концертів і фестивалів. ENEMO відзначає, що багато партій або взагалі не вказували у своїх фінансових звітах витрати на рекламу в інтернеті та соціальних мережах, або зазначали вкрай невеликі суми на цю категорію витрат.

Значна кількість кандидатів в одномандатних виборчих округах не завжди вчасно звітувала ОБК про свої витрати. Крім того, повідомлялося, що деякі кандидати в одномандатних округах брали участь у різних формах «благодійної» діяльності, а саме шляхом надання товарів і послуг, ремонту громадських будівель та проведенням безкоштовних концертів або фестивалів. Ці благодійні організації часто мали впізнавану назву, яка асоціюється з певним кандидатом або з певною політичною партією. Згідно з українським законодавством, подібну практику можна розцінювати як форму непрямого підкупу виборців або незаконне використання виборчого фонду. Це занепокоєння посилюється тим, що велика кількість таких заходів була проведена ще до офіційної реєстрації кандидатів і не підпадає під жодні юридичні норми.

Неправильно марковані агітаційні матеріали були помічені спостерігачами ENEMO у всіх областях України, переважно без згадки про джерело фінансування. Можливі випадки купівлі голосів та нецільового використання адміністративного ресурсу були особливо помітними у сільській місцевості. Форми були різні: шкільні автобуси, які використовувалися для перевезення дітей та шкільних вчителів до місць проведення агітаційних заходів, примусове залучення «волонтерів» з університетів та шкіл для розповсюдження агітаційних матеріалів (в обмін на винагороду, із порушенням закону). Були також випадки прямого або опосередкованого підкупу голосів бюджетників кандидатами-самовисуванцями (наприклад, працівників лікарень або державних установ). Заяви про підкуп виборців в обмін на винагороду (пряма купівля голосів) або товари та послуги (непряма купівля голосів) були помічені співрозмовниками ENEMO у більшості областей. До поліції надійшло 676 повідомлень про випадки підкупу виборців, за якими було порушено 111 кримінальних справ. Ще 20 випадків купівлі голосів за статтею 160 Кримінального кодексу України були зафіксовані у день виборів.

ENEMO відзначає відсутність ефективних і стримуючих санкцій проти кандидатів і партій за порушення правил фінансування виборчої кампанії і невідповідність між заявленими розмірами виборчих фондів і власне обсягом передвиборчої кампанії, зокрема, в інтернеті та соціальних мережах.

Фінансові звіти партій показали, що переважна більшість

витрат з виборчих фондів була використана на рекламу на телебаченні. Однак ENEMO зазначає, що про витрати на рекламу в соціальних мережах, використані в період передвиборчої кампанії, часто не повідомлялося у фінансових звітах політичних партій та кандидатів.

Занепокоєння можуть бути викликані розбіжностями між зареєстрованими фондами та спостережуваним рівнем активності партій та кандидатів у соціальних мережах, а також тим, що багато з цих витрат не покриваються у звітах, поданих до ЦВК. Зважаючи на кількість реклами в соціальних мережах протягом останнього тижня передвиборчої кампанії, було здійснено значний обсяг витрат протягом тижня перед виборами (і, таким чином, не висвітлено у проміжних фінансових звітах).

У зв'язку з триваючим процесом реєстрації, коротким періодом кампанії, несанкціонованою ранньою агітацією та «прихованою рекламою» (джинса), ENEMO вважає, що про велику суму витрат не було повідомлено, хоча закон не визначає політичну рекламу в інтернеті як окрему форму агітації.

Крім того, повідомлялося про звинувачення неурядових організацій, які використовувались як засіб фінансування політичних партій без необхідності звітувати про ці кошти (законодавство не вимагає від НУО публікації фінансових звітів). ENEMO оцінює це як ризик використання цієї можливості як засобу для приховування доходів та витрат, що використовуються для проведення агітаційних кампаній. Слід також озвучити занепокоєння щодо фінансування концертів та публічних шоу, оскільки багато з цих заходів були нібито організовані сторонніми компаніями, а не політичними партіями. Такі компанії не підпадають під вимоги фінансової звітності в рамках фінансування передвиборчої кампанії, і, оскільки вони безпосередньо не отримують винагороду від виборчих фондів, ці події фінансово не вважаються витратами на агітацію, незважаючи на чітке надання платформ для проведення агітації, визначених умовами закону.

Політичні партії, які отримали понад 2% голосів, отримують компенсацію за витрати на агітацію та отримують державне фінансування протягом нового законодавчого циклу (протягом наступних 5 років).

ENEMO рекомендує посилити санкції щодо фінансування виборчої кампанії для партій та кандидатів, які не дотримуються правил фінансової звітності. Також слід додати положення до законодавчої бази для належного нагляду та моніторингу кампаній для виявлення агітаційних витрат, які не відображаються у фінансових звітах. Визначення витрат на агітацію слід розширити і поширити на суб'єкти, які організують заходи або надають платформи кандидатам для проведення агітації.

Якість аналізу фінансових звітів повинна бути покращена, з акцентом на порушення та незадекларовані витрати ("тіньові фонди"), які обмежують чесність виборів. ЦВК та НАЗК слід

виділити додаткові ресурси для цього.

На додаток, ENEMO рекомендує законодавцям розглянути можливість запровадження лімітів або обмежень витрат на кампанію, наприклад, для телевізійної реклами під час виборів та реклами в соціальних мережах.

Х ЗМІ

А. Загальне медіа-середовище та законодавча база

Український медіа-пейзаж є плюралістичним та різноманітним, із широким спектром засобів масової інформації, що пропонують різноманітний контент¹⁹. Висока кількість та доступність ЗМІ може забезпечити виборцям різноманітну інформацію. Однак, як вважається, велика концентрація економічних та політичних інтересів їх власників впливає на редакційну політику та журналістські репортажі, що тим самим впливає на фактичне різноманіття точок зору у ЗМІ та здатність виборців робити дійсно усвідомлений вибір.

Конституція гарантує свободу вираження поглядів, право на інформацію та забороняє цензуру. Наклеп є цивільним правопорушенням, а законодавча база ЗМІ забезпечує загальні передумови свободи ЗМІ. Основні принципи поведінки ЗМІ під час парламентських виборів викладені в законі про парламентські вибори, який передбачає, що і державні, і приватні ЗМІ повинні забезпечувати рівні умови для всіх учасників виборчих перегонів.

Телебачення є основним джерелом інформації для громадян України, будучи водночас найбільш концентрованим та поляризованим. Інтернет-джерела політичної інформації набувають все більшого значення, пропонують більше різноманітності та надають учасникам перегонів ширший доступ до виборців. Однак інтернет-ЗМІ пропонують користувачам велику кількість інформації з не підтверджених джерел. Платна реклама дозволена як в державних, так і в приватних засобах масової інформації і обмежується законодавчим обмеженням виборчих фондів учасників²⁰.

Закон зобов'язує державних та приватних мовників забезпечити збалансоване висвітлення передвиборчої кампанії, а державні

19. В Україні немає офіційної бази даних про всі ЗМІ. Загальна кількість всіх ЗМІ в країні висока, але точна кількість всіх ЗМІ варіюється в залежності від джерела.

20. Закон України "Про вибори народних депутатів України", стаття 48.

засоби масової інформації - забезпечити безкоштовний ефірний час для всіх учасників. У той же час, ЗМІ зобов'язані визначати та публікувати прейскуранти за одиницю ефірного часу та одиницю друкованого простору, що вони зробили у встановлені законодавством строки²¹.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (НРУТР) є первинним регуляторним органом, що має повноваження щодо нагляду за електронними засобами масової інформації під час виборів, в той час як виконавчим органом у період виборів щодо конкретних питань, пов'язаних зі ЗМІ, таких як розподіл безкоштовного ефірного часу та медіа простору для учасників виборчих перегонів, є ЦВК.

НРУТР не повністю виконувала свої наглядові функції, а її спроможність забезпечити відповідність медіаконтенту букві закону була обмежена нечіткою системою санкцій та політичним впливом. На ранній стадії періоду виборчої кампанії НРУТР не працювала повністю, через неможливість досягти шестичленного кворуму для прийняття рішень, а Робоча група з нагляду за засобами масової інформації у передвиборчий період була сформована лише за 18 днів до дня виборів.

З іншого боку, НРУТР проводила моніторинг ЗМІ та повідомляла про низку порушень, але не вводила жодних санкцій та адекватно не реагувала на такі порушення²². ЦВК прийняла рішення про виділення безкоштовного ефірного часу у законний термін, а учасникам виборів було надано безкоштовний ефірний час до 60 хвилин, а також безкоштовний простір в друкованих ЗМІ в публічних національних та регіональних ЗМІ. Спостерігачі ENEMO повідомили, що більшість кандидатів використали ці платформи для передвиборчої агітації.

Національна суспільна телерадіокомпанія України (НСТУ) розпочала трансляцію передвиборчих політичних шоу 17 червня за участю керівників двох партій у кожному шоу, остання така програма вийшла 19 липня. Регіональні мережі НСТУ транслювали окремі політичні шоу для кандидатів в одномандатних округах. Крім того, редакція видала рекомендації щодо висвітлення парламентських виборів у ЗМІ з метою забезпечення об'єктивного висвітлення перегонів.

Навіть незважаючи на те, що НСТУ виконала своє юридичне зобов'язання та надала кандидатам платформу для презентації своїх програм у спеціалізованих політичних телешоу, вона

21. НТРБК повідомляє, що з 27 національних телеканалів та 15 загальнодержавних радіостанцій лише три не виконали цього зобов'язання, але вони не поширюють політичну рекламу.

22. Статтею 16 Закону України "Національна рада з питань телебачення і радіомовлення України" визначено повноваження Національної ради та закріплено за нею зобов'язання публікувати звіт про дотримання організаціями телерадіомовлення процедур мовлення під час виборчих кампаній. Статтею 21 цього ж закону визначено, що Національна рада вводить санкції проти порушників телерадіомовлення. Статтею 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що уповноважені посадові особи Національної ради складають звіти про адміністративні правопорушення в аспекті порушень у агітаційній процедурі у порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів за допомогою електронних засобів масової інформації.

майже не висвітлювала вибори у новинах чи інших програмних форматах, саме тому більшість співрозмовників Місії зазначили, що НСТУ не використовувало в повній мірі свою роль для того, щоб врівноважувати упереджене висвітлення кампанії приватними ЗМІ, надаючи виборцям справедливу, об'єктивну та збалансовану інформацію. З іншого боку, слід зазначити, що НСТУ була хронічно недофінансованою, що заважало в повній мірі слугувати альтернативою приватним каналам.

ENEMO зазначає, що зважаючи на загальне медіа-середовище, що знаходиться під сильним впливом та формується інтересами їх власників, роль та значення суспільного мовника є життєво важливим для доступу громадян до вичерпної, об'єктивної та неупередженої інформації про вибори та їх учасників, тому незалежність НСТУ слід рішуче підтримувати.

В. Традиційні засоби масової інформації

ЗМІ відігравали домінуючу роль під час цих виборів, оскільки учасники в основному зосереджували свою кампанію на телебаченні, інтернет-ЗМІ, соціальних мережах та програмах обміну повідомленнями. Кандидати витратили понад дві третини виборчих фондів на телевізійну рекламу та Інтернет-охоплення через соціальні платформи²³. Враховуючи різноманітність засобів масової інформації, виборці мали можливість отримати всю необхідну інформацію про кампанії кандидатів.

Однак як спостерігачі ENEMO, так і численні співрозмовники по всій країні постійно повідомляли, що рівне та неупереджене поводження ЗМІ з усіма учасниками виборів не було достатнім, так само як і принципів справедливості, рівноваги та неупередженості у висвітленні виборчих кампаній не було повністю дотримано.

Високий рівень централізації медіа-власності²⁴ збільшив упередженість журналістських репортажів та продовжує залишатися однією з головних перешкод для виконання положень виборчого законодавства, яке передбачає, що і державні, і приватні ЗМІ повинні пропонувати збалансоване та неупереджене висвітлення всіх учасників виборчих перегонів.

Поляризована та необ'єктивна редакційна політика також була офіційно підтверджена результатами моніторингу органом управління ЗМІ - Національною радою з питань телебачення та

23. Фінансові звіти учасників, опубліковані ЦВК, показали, що учасники конкурсу витратили понад 16 млн. Євро на рекламу в ЗМІ або 84% від загальних виборчих фондів.

24. Централізація медіа-власності додатково посилюється створенням нової медіа-холдингової компанії «Новини», що складається з 112, NewsOne та телеканалу ZIK та належить політику «Опозиційного блоку» Тарасу Козаку.

радіомовлення²⁵. Національна рада зафіксувала понад 100 різних медіа-порушень²⁶, таких як неправильно маркована та прихована реклама, неадекватно позначені опитування громадської думки, агітаційні матеріали в новинних програмах, упереджені повідомлення та ін. Однак орган регулювання ЗМІ не вводив жодних санкцій чи механізмів для адекватного реагування та запобігання порушенням ЗМІ у передвиборчий період.

Співрозмовники Місії зазначили, що висвітленню виборів у ЗМІ загалом, а також їх учасникам та програмам не вистачало аналітичної та розслідувальної складової, що, як підсумок, призводило до обмеженого доступу виборців до якісної та правдивої інформації.

Медіа реклама певних учасників перегонів розпочалася до офіційного початку передвиборчого періоду. ENEMO зазначає, що рання агітація залишається невіршеною та несанкціонованою проблемою через недостатньо розвинену правову базу. ENEMO і далі відзначає відсутність Кодексу поведінки, який би забезпечував основні принципи та керував би діями ЗМІ та журналістів у період виборів, а також відсутність ефективних механізмів саморегулювання.

С. Соціальні медіа

Соціальні медіа широко використовувались під час виборчої кампанії, причому більшість учасників перегонів безпосередньо спілкувалися з виборцями через соціальні мережі (Facebook, Instagram), програми обміну повідомленнями (Telegram, Viber) та офіційні веб-сторінки. Ці платформи продовжують трансформувати традиційне ведення політичної агітації в Україні, тоді як зусилля щодо забезпечення прозорості щодо джерел платної реклами до цих пір є недостатніми для запобігання дезінформації.

Правила Facebook щодо політичної реклами частково додали прозорості кампанії, адже надавалася інформація про загальну суму витрат конкретного учасника перегонів та кількість платних оголошень, але цього було недостатньо, для позитивного ефекту. Спостерігачі ENEMO поінформували, що ці платформи переважно використовувалися для створення брудних кампаній проти опонентів, через тактику чорного PR та коментарі “ферм тролів”

25. НТРБК зазначила, що 61% ефірного часу на “1 + 1” було присвячено партії “Слуга народу”, “5 каналу” 68% “Європейській солідарності”, “Інтеру”; та “112 Україна” 61% на “Опозиційну платформу - на все життя”, “Прямий” 43% на “Європейську солідарність”, телеканал “NewsOne” 79% на “Опозиційна платформа - За життя” тощо

26. <https://www.nrada.gov.ua/monitoringom-natsionalnoyi-rady-zafiksovano-majzhe-100-vypadkiv-politychnoyi-agitatsiyi-v-novynah-teleradioorganizatsij/>

(платних агітаторів).

Спостерігачі ENEMO повідомили про активну агітацію учасників в соціальних мережах у день тиші. ENEMO із занепокоєнням відзначає, що відсутність відповідних правил дозволяє учасникам проводити пряму чи опосередковану агітацію у не встановлені законодавством строки.

ХІ СПОСТЕРІГАЧІ

Відповідно до законодавства України²⁷, як вітчизняним, так і міжнародним організаціям дозволено спостерігати за виборчим процесом. Всі організації-спостерігачі акредитовані ЦВК за умови, що вони виконують вимоги щодо акредитації, офіційно зареєстровані, і мають у своїх статутних документах інформацію про їх діяльність, пов'язану з виборами, та спостереження за виборами.

Кінцевий термін акредитації вітчизняних організацій був 31 травня, тоді як крайній термін для міжнародних організацій - 13 липня.

А. Вітчизняні спостерігачі

ЦВК акредитувала загалом 163 вітчизняні організації спостерігачів для дострокових парламентських виборів. Акредитація окремих спостерігачів проводилася ОВК²⁸.

ENEMO зауважила, спостерігалось продовження тенденції, поміченої на президентських виборах 2019 року²⁹. Кількість акредитованих громадських організацій збільшилась порівняно з попередніми президентськими виборами, а тим більше порівняно з останніми парламентськими виборами 2014 року³⁰.

На підставі аналізу ENEMO, з 163 акредитованих організацій, 105 не мають існуючого веб-сайту чи сторінки в соціальних медіа, а ряд таких НУО були створені лише нещодавно. З 163 організацій лише 87 НУО акредитували своїх спостерігачів. Загальна кількість

27. Статті 77 та 78 Закону України “Про вибори народних депутатів України”.

28. Список акредитованих вітчизняних організацій.

29. На президентських виборах 2019 року акредитовано 139 вітчизняних організацій.

30. У 2014 році було акредитовано лише 37 вітчизняних організацій.

акредитованих вітчизняних спостерігачів становила 27 901.

Серед акредитованих НУО лише дві вітчизняні організації спостерігачів - ОПОРА та Комітет виборців України (КВУ) є членами Глобальної мережі національних спостерігачів за виборами та підписантами Декларації глобальних принципів непартійного спостереження та моніторингу виборів громадськими організаціями. Ці дві організації є також організаціями-членами мережі ENEMO. Крім того, під час передвиборчого періоду спостерігачі ENEMO відзначили, що ці дві організації були одними з провідних груп спостерігачів за виборами, які були присутніми у всіх областях.

Організацією з найбільшою кількістю акредитованих спостерігачів за виборами була ОПОРА з більш ніж 5500 зареєстрованими спостерігачами. Слідом йшла Всеукраїнська громадська організація «Передові правові ініціативи», що мала 3 954 акредитованих спостерігачів. КВУ був четвертим у списку із 1738 зареєстрованими спостерігачами.

Спостерігачі ENEMO висловили певні занепокоєння щодо існування НУО-«клонів»³¹, раніше акредитованих НУО, які зараз діють як політичні партії³², а також керівників акредитованих організацій, що фігурують у партійних списках, крім того, що вони також є донорами якоїсь партії³³.

Три НУО, які в день виборів мали найбільшу кількість спостерігачів, - це Громадянська мережа «Опора»³⁴, Комітет виборців України³⁵ та «Центр професійної та трудової реабілітації інвалідів судової системи»³⁶.

Хоча слід заохочувати спостереження за виборами громадянами, його неправильне проведення може негативно вплинути на принцип неупередженості та важливу роль, яку воно має у виборчому процесі. ENEMO закликає всі вітчизняні організації спостерігачів використовувати достовірні методології та підтримувати неупередженість та точність на всіх етапах виборчого процесу, базуючись на Декларації глобальних принципів непартійного спостереження та моніторингу виборів громадськими організаціями та Кодексі поведінки для

31. У Дніпрі деякі організації реєструвалися, використовуючи назву «Слуга» (наприклад, у ОВК 37 було 5 таких організацій).

32. «Сила закону», яка була зареєстрована на президентських виборах як НУО, яка спостерігає за виборами, була пізніше зареєстрована як однойменна політична партія, а голова регіонального офісу НУО Михайло Грек знаходиться у списку партії (Суми).

33. Наприклад, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ГРОМАДСЬКИЙ РУХ «УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІЯ», яка має ту саму назву, як партія «Українська стратегія» на чолі з В. Гройсманом і є третьою організацією з найбільшою кількістю акредитованих спостерігачів (загалом 1899). Голова Організації знаходиться в партійному списку партії Гройсмана під номером 29.

34. 6,2 відсотка виборчих дільниць.

35. 3,9 відсотка виборчих дільниць.

36. 3% виборчих дільниць. Однак єдиною доступною інформацією про організацію є їх реєстрація в якості спостерігачів ЦВК спостерігачами за цими виборами та Президентськими виборами 2019. У них немає веб-сайту чи сторінки у Facebook.

міжнародних спостерігачів за виборами.

ENEMO також зазначає, що законодавство не забезпечує достатніх передумов для того, щоб гарантувати дотримання міжнародно визнаних принципів спостереження за виборами вітчизняними спостерігачами.

V. Міжнародні спостерігачі

Для проведення дострокових парламентських виборів ЦВК акредитувала 21 міжнародну організацію з 1602 спостерігачами, а також 117 спостерігачів з 12 зарубіжних країн³⁷.

Після рішення про відновлення в правах делегації парламенту Російської Федерації в Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), 2 липня спікер Верховної Ради України підписав лист про відкликання запрошення Місії зі спостереження за виборами ПАРЄ для дострокових виборів народних депутатів України³⁸.

Громадянам Російської Федерації все ще заборонено спостерігати за виборами в Україні на підставі поправок до виборчого законодавства, прийнятих у лютому 2019 року. ENEMO повторно підкреслює, що це рішення негативно впливає на роботу ENEMO, оскільки одна з її організацій-членів GOLOS не має права надсилати своїх членів до Місії зі спостереження за виборами ENEMO в Україні. Члени GOLOS є правозахисниками та політичними дисидентами з Російської Федерації.

37. Список офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій, Режим доступу <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp041pt001f01=919.html>

38. <https://www.unian.info/politics/10604157-ukraine-disinvites-pace-election-observation-mission.html>

XII ДЕНЬ ВИБОРІВ

У день виборів ENEMO розмістила 58 команд багатонаціональних спостерігачів для спостереження за процесом підготовки та відкриття виборчих дільниць, процесом голосування та підрахунку голосів, а також передачею та прийомом виборчих матеріалів ОВК. Команди спостереження у складі 40 довгострокових спостерігачів та 76 короткострокових спостерігачів спостерігали за процедурами відкриття на 58 виборчих дільницях, голосуванням - на 763 виборчих дільницях, а також закриттям та підрахунком голосів на 58 виборчих дільницях. Крім того, ENEMO спостерігала за прийомом виборчих матеріалів та підбиттям результатів у 57 ОВК.

День виборів був, загалом, спокійним та мирним. Управління процесом волевиявлення та управління ДВК та ОВК у більшості випадків було оцінено позитивно, з невеликими процедурними порушеннями на деяких виборчих дільницях, які, за оцінками, не вплинули негативно на законність результатів.

Усі наведені нижче дані, цифри та інфографіка базуються на інформації з дільниць, на яких перебували спостерігачі ENEMO.

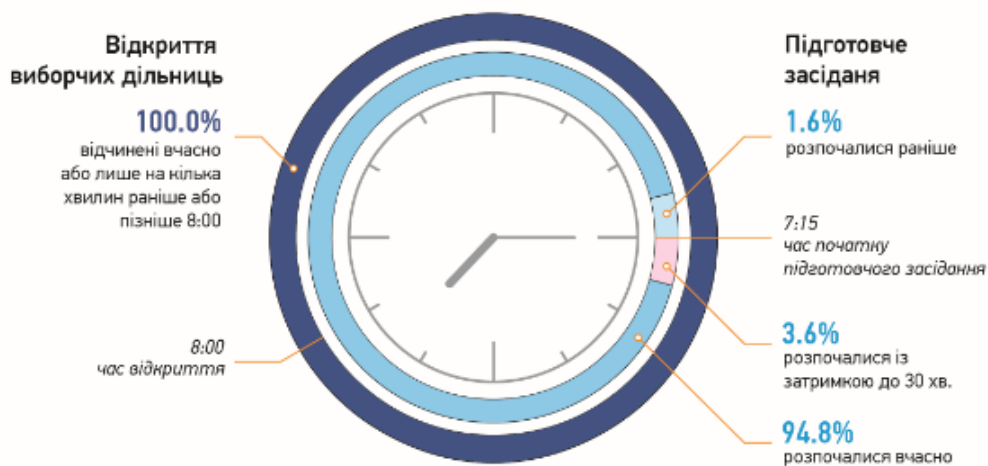
А. Процедури відкриття

ENEMO спостерігала за підготовчими засіданнями та процедурами відкриття на 58 виборчих дільницях.

Підготовче засідання розпочалося вчасно (7:15 ранку) на 94,8% спостережуваних виборчих дільниць, тоді як у 3,6% воно розпочалося із затримкою до 30 хвилин, а на одній виборчій дільниці розпочалося раніше 7:15. Усі спостережувані виборчі дільниці відкрилися вчасно (08:00) або ж кілька хвилин до або після 8:00 ранку³⁹ та за наявності мінімальної кількості членів ДВК, передбачених законом⁴⁰.

39. На обмеженій кількості виборчих дільниць спостерігалися затримки до п'яти хвилин або дострокове відкриття.

40. Спостерігачі ENEMO помітили відсутність одного або членів ДВК під час процедур відкриття на 34,5% спостережуваних виборчих дільниць.

Мал. 3. Час початку підготовчих сесій та відкриття виборчих дільниць

Усі спостережувані виборчі дільниці були оснащені всіма матеріалами, необхідними для голосування на момент відкриття. Однак ENEMO зазначає, що подібне явище, що спостерігалось під час цьогорічних президентських виборів, коли ДВК отримували менше бюлетенів, ніж кількість виборців у списках, зберігалася і під час цих виборів⁴². 22,9% спостережуваних виборчих дільниць отримали менше виборчих бюлетенів для багатомандатного виборчого округу, ніж виборців у списку виборців⁴³, тоді як 37,9%⁴⁴ виборчих дільниць отримали менше бюлетенів для одномандатного виборчого округу, ніж кількість виборців, зареєстрованих на відповідних виборчих дільницях⁴⁵.

На всіх спостережуваних дільницях було належним чином дотримано процедуру опломбовування стаціонарних та пересувних виборчих скриньок. Однак, знову ж таки, ENEMO відзначила продовження тієї самої тенденції, що і на виборах Президента, що полягала в опломбовуванні виборчих скриньок аркушами паперу, на яких ставилася печатка ДВК, замість використання пластикових пломб⁴⁶.

Облаштування приміщень виборчих дільниць було оцінено як адекватне на 94,8% спостережуваних виборчих дільниць, тоді як три спостерігачі оцінили, що облаштування було недостатнім⁴⁷.

Спостерігачі ENEMO мали змогу належним чином контролювати

41. Виборчі бюлетені, кабінки для голосування, скриньки для голосування, печатка ДВК, протокол, списки виборців та пломби.

42. Хоча ці показники нижчі, ніж на президентських виборах, ENEMO зазначає, що це продовження тенденції.

43. Різниця була суттєвою лише на одній дільниці з 11 (різниця вище 50 бюлетенів).

44. Кількість виборчих бюлетенів, які повинні були отримати дільниці для одномандатних округів, обчислюється як сума кількості виборців у списку та кількості запитів на тимчасове голосування.

45. Різниця була значною (більше 50 бюлетенів) на 5 виборчих дільницях з 22.

46. За повідомленнями, це сталося через брак пломб, отриманих ДВК на більшості виборчих дільниць.

47. На двох з трьох виборчих дільниць, оцінених як неадекватні, причиною було те, що облаштування виборчої дільниці потенційно могло поставити під загрозу таємницю голосування.

процедури відкриття на всіх спостережуваних виборчих дільницях, за винятком однієї, куди їм не було дозволено ввійти під час підготовчого засідання⁴⁸. На жодній із спостережуваних виборчих дільниць жодної скарги на процедуру відкриття не було.

На 82,7% спостережуваних виборчих дільниць при проведенні процедур відкриття були лише дозволені законом особи⁴⁹. На 10,3% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі помітили присутність працівників поліції, а у 8,6% - інших сторонніх осіб⁵⁰.

Мал. 4. Облаштування виборчих дільниць та наявність матеріалів на виборчих дільницях під час процедури відкриття

На двох спостережуваних дільницях під час відкриття було помічено порушення процедур⁵¹. Однак на 96,6% спостережуваних виборчих дільниць процедури відкриття були оцінені позитивно (дуже добре чи добре). Лише на двох із спостережуваних дільниць спостерігачі оцінили процедуру відкриття як погану через халатність членів ДВК.

В. Процес голосування

Спостерігачі ENEMO стежили за атмосферою навколо виборчих дільниць та процесом голосування на 763 виборчих дільницях на 118 округах⁵².

Атмосферу навколо виборчих дільниць було оцінено як упорядковану на 99,3% спостережуваних виборчих дільниць, за винятком кількох випадків, коли спостерігачі або повідомляли про організоване перевезення виборців⁵³, або про наявність

48. З твердженням, що нарада вже розпочалася, хоча спостерігачі були присутні на виборчій дільниці до 7:15 ранку.

49. Це є значним зниженням в порівнянні з другим туром президентських виборів, що відбувся у квітні 2019 року, протягом якого ця кількість становила 91%.

50. Наприклад, директори шкіл, в яких розташовані виборчі дільниці, пожежники чи виборці до початку голосування.

51. На одній виборчій дільниці ДВК не оголосила вголос серійні номери печаток, а на одній не було перераховано отримані бюлетені.

52. У всіх 24 областях, де проходили вибори, та в місті Києві.

53. Спостерігачі повідомили, що на одній виборчій дільниці, на 85 ДЕК, Голова повідомив їх, що місцева адміністрація організувала перевезення виборців. На іншій виборчій дільниці спостерігачі ENEMO помітили автотранспорт, який транспортував виборців на виборчу дільницю.

агітаційних матеріалів на вході до виборчих дільниць⁵⁴.

Усі спостережувані виборчі дільниці функціонували з мінімальною кількістю членів ДВК, що передбачена законом⁵⁵. Жінки були добре представлені в дільничних виборчих комісіях, адже понад три чверті членів ДВК на спостережуваних дільницях були жінки⁵⁶, в тому числі на керівних посадах⁵⁷.

Мал. 5. Гендерний склад ДВК на спостережуваних дільницях

Присутність сторонніх та / або невстановлених осіб на виборчій дільниці було помічено на 5,9% спостережуваних виборчих дільниць, включаючи працівників поліції у 3,7%, органів місцевого самоврядування - 2,9% та інших⁵⁸.

97,5% спостережуваних виборчих дільниць були оцінені як ті, що були належно організовані для голосування, тоді як 2,5% були оцінені як невідповідні, головним чином через неадекватні приміщення, що іноді призводило до переповнення, що може ставити під загрозу таємницю голосування, або неможливість чіткого уявлення членів ДВК та спостерігачів про весь процес голосування⁵⁹. Доступність виборчих дільниць для осіб з обмеженими фізичними можливостями була оцінена як підходяща на 46,8% спостережуваних виборчих дільниць⁶⁰ та як та, де потребується допомога або зовсім непристосована у 53,2%.

Основні матеріали для проведення голосування були присутні на всіх спостережуваних дільницях. Однак, відповідно до раніше згаданої тенденції надання виборчим дільницям меншої

54. На двох виборчих дільницях були помічені агітаційні плакати біля входу на виборчу дільницю.

55. Однак на 32,2% виборчих дільниць на момент спостереження були не всі члени ДВК.

56. 77,7%.

57. 78,1% членів ДВК мали Голову- жінку, 77,3% Заступника голови- жінку та 89% жінку-Секретаря.

58. Пожежники, директори шкіл, де розташовувалася виборча дільниця, або представники засобів масової інформації, які не акредитувались або не мали помітного акредитаційного знаку.

59. Занадто малі виборчі дільниці та / або виборчі дільниці, розташовані в передпокої, скриньки для голосування, розташовані занадто близько до спостерігачів або кабінок для голосування.

60. Були обладнані пандусами та / або іншими допоміжними спорудами.

кількості бюлетенів для голосування, ніж громадян у списку виборців, 14% спостережуваних виборчих дільниць отримали менше виборчих бюлетенів для багатомандатного виборчого округу, ніж виборців у списку виборців, а 33,7% отримали менше бюлетенів для одномандатного виборчого округу, ніж виборців у списку. Крім того, 61,2% спостережуваних виборчих дільниць використовували менше стаціонарних виборчих скриньок для бюлетенів, 23,2% - менше переносних виборчих скриньок⁶¹, на 34,7% було менше кабін для голосування, ніж цього вимагає закон⁶².

Інформаційні матеріали щодо процедур голосування та кандидатів були присутні на 97% спостережуваних виборчих дільниць. На 2,5% була відсутня інформація про процедури голосування, тоді як на чотирьох спостережуваних виборчих дільницях інформація про кандидатів була відсутня або не розміщувалася на дільниці.

46.8%
дільниць були доступними
для людей з обмеженою
мобільністю

97.0%
інформація щодо кандидатів
та процедури голосування
наявна на дільниці

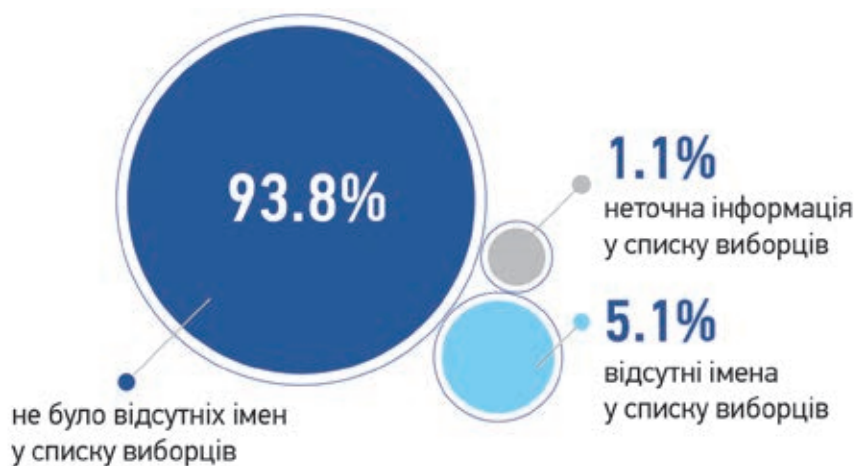
Мал. 6. Облаштування виборчих дільниць та наявність матеріалів на виборчих дільницях під час голосування

61. Малі виборчі дільниці повинні мати не менше двох стаціонарних та двох пересувних виборчих скриньок, середні дільниці - не менше чотирьох стаціонарних та двох пересувних виборчих скриньок, а великі дільниці - не менше шести стаціонарних та двох пересувних виборчих скриньок.

62. Малі виборчі дільниці повинні мати не менше двох, середні округи не менше чотирьох, а великі - не менше шести кабін для голосування.

На 96,5% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі не помітили жодного порушення таємниці голосування. Однак було декілька випадків, коли в кабіні для голосування перебувало більше однієї особи⁶³, коли виборці відкривали свій голос⁶⁴, коли виборці не мали можливості таємно голосувати через неправильне встановлення кабін або прозорі штори⁶⁵, а також порушувалися правила надавання допомоги при голосуванні⁶⁶. Також, спостерігачами було повідомлено про випадок, коли виборець фотографував позначений бюлетень для голосування.

На 93,8% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі не помітили та не повідомляли про випадки, коли виборці не були включеними до списку виборців⁶⁷, тоді як на 5,1% виборчих дільниць вони повідомляли про те, що виборці не знайшли своїх імен у списках. Виборців, щодо яких інформація у списку виборців була неточною, було помічено на 1% спостережуваних виборчих дільниць, а на двох виборчих дільницях спостерігачами повідомлялося про наявність померлих осіб, включених до списку виборців.

Мал. 7. Присутність імен виборців у списках на спостережуваних дільницях під час голосування

Спостерігачі ENEMO мали змогу належним чином спостерігати за виборчим процесом на 98,6% відвідуваних виборчих дільниць⁶⁸, тоді як у 1,3% спостереження було складним через неправильне облаштування дільниці, невелике приміщення дільниці чи її

63. На семи виборчих дільницях.

64. На шести виборчих дільницях.

65. На дев'яти виборчих дільницях.

66. Два випадки.

67. Це суттєве зростання зареєстрованих чи спостережуваних випадків виборців, не включених до списку після другого туру виборів Президента, що відбувся у квітні 2019 року, під час яких цей показник становив 88,5 відсотка.

68. Слід зазначити, що відповідно до тенденції, поміченої, особливо під час другого туру президентських виборів, у квітні 2019 року, було зареєстровано декілька випадків, коли працівники поліції вимагають сфотографувати акредитацію спостерігачів ENEMO.

переповненість⁶⁹.

Спостерігачі ENEMO відзначили наявність спостерігачів, акредитованих учасниками виборів на 99,3% виборчих дільниць⁷⁰, тоді як у 42,3% виборчих дільниць були присутні позапартійні спостерігачі (вітчизняні чи міжнародні). Три НУО, які в день виборів спостерігали за допомогою найбільшої кількості спостерігачів, - це Громадянська мережа «Опора»⁷¹, Комітет виборців України⁷² та «Центр професійної та трудової реабілітації інвалідів судової системи»⁷³. Щодо поведінки інших спостерігачів, на трьох виборчих дільницях спостерігачі ENEMO зауважили, що спостерігачі від кандидатів чи політичних партій не діяли відповідно до закону⁷⁴, а на трьох виборчих дільницях вони носили футболки, які можна було сприймати як зв'язок з учасником виборчих перегонів⁷⁵.

На 97,9% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі зазначили, що офіційних скарг не було подано. На 1,6% були незначні скарги, і на двох виборчих дільницях до ДВК надійшли суттєві скарги.

95,3% спостережуваних виборчих дільниць були оцінені як ті, що належно функціонували та управлялися членами ДВК, тоді як 2,6% були дещо переповнені, але все ще управлялися належним чином. На 5 виборчих дільницях спостерігачі ENEMO оцінили процес як неорганізований та заплутаний. Загальна оцінка процесу голосування була позитивною (дуже добре⁷⁶ чи добре⁷⁷) майже на всіх дільницях, що спостерігалися (98,4%). На 12 із 763 спостережуваних дільниць спостерігачі оцінили процес як поганий через недбалість.

Мал. 8. Оцінка функціонування та управління виборчих дільниць

69. На одній виборчій дільниці спостерігачам ENEMO не було дозволено спостерігати в команді, як повідомляється, через незнання законодавчих положень Головою ДВК, який стверджував, що на виборчій дільниці допускається лише один спостерігач від однієї організації (положення про вітчизняних спостерігачів, але не міжнародних).

70. В середньому на виборах було по шість спостерігачів від учасників перегонів, на більшості дільниць - чотири спостерігачі.

71. 6,2% виборчих дільниць.

72. 3,9% виборчих дільниць.

73. 3% виборчих дільниць.

74. Спостерігачі інструктували виборців щодо процедур голосування.

75. Поліція зобов'язала спостерігачів за запитом членів ДВК та інших спостерігачів приховати логотип на їх футболці, щоб вони могли продовжувати спостерігати на виборчій дільниці

76. 56,1%.

77. 42,3%.

С. Процес підрахунку

ENEMO спостерігала за процедурами закриття та підрахунку голосів на 58 виборчих дільницях. Усі спостережувані виборчі дільниці були закриті вчасно, і на жодній з виборчих дільниць не повідомлялося про черги на момент закриття.

Процедури, що передували процесу підрахунку, дотримувалися належним чином на 93,1% спостережуваних виборчих дільниць, тоді як на чотирьох з них були помічені деякі відхилення від процедур⁷⁸.

Практично на всіх спостережуваних дільницях було проведено належну процедуру підрахунку голосів⁷⁹, лише на одній дільниці спостерігачі ENEMO відзначили, що два дійсні бюлетені вважалися недійсними. На чотирьох виборчих дільницях були деякі відхилення в процедурах заповнення протоколів. Однак спостерігачі оцінили, що ці відхилення не шкодили легітимності процесу або не вплинули на результати. На одній виборчій дільниці спостерігачі повідомили, що в процесі заповнення протоколів виник хаос і напруженість, через твердження спостерігачів від партій та членів ДВК, що Голова намагався маніпулювати результатами виборів. До справи в поліцію було подано офіційну скаргу, однак процес складання протоколів було завершено та матеріали направлені до ОВК. Жодних інших офіційних скарг на процес підрахунку голосів на спостережуваних дільницях не було.

На 94,4% спостережуваних виборчих дільниць протоколи були негайно розміщені у приміщеннях виборчої дільниці та надані всім особам, які мали право на їх отримання, за винятком трьох дільниць, на яких протоколи не були надані спостерігачам ENEMO.

Усі спостерігачі ENEMO могли належним чином спостерігати за процедурами підрахунку. На 96,5% спостережуваних виборчих дільниць під час підрахунку були присутні лише дозволені законом особи, тоді як на двох виборчих дільницях під час підрахунку знаходились працівники поліції.

78. На двох виборчих дільницях ДВК не підраховувала невикористані бюлетені, на одній не оголошували кількість виборців, які проголосували за кількістю підписів, а на одній - не оголошували кількість невикористаних бюлетенів.

79. На 98,3%.

Мал. 9. Присутність осіб у приміщеннях виборчих дільниць під час підрахунку та розміщення протоколів

Загальна оцінка процедур підрахунку спостерігачами ENEMO була позитивною (дуже добре чи добре) на 84,5% спостережуваних виборчих дільниць⁸⁰, а на 15,5% процес підрахунку оцінювався як поганий. Однак усі випадки негативної оцінки були віднесені до недбалості. Взагалі процес підрахунку та заповнення протоколів проходив дуже повільно майже на всіх спостережуваних дільницях⁸¹.

D. Передача матеріалів окружним виборчим комісіям (ОВК) та діяльність ОВК

Спостерігачі ENEMO стежили за передачею виборчих матеріалів та відповідним їх прийомом на 57 ОВК⁸². Передача матеріалів проводилася впорядковано та відповідно до процедур на всіх дільницях, на яких ENEMO спостерігала за цим процесом⁸³.

Спостерігачі оцінили, що 96,5% спостережуваних ОВК діяли прозоро та відкрито, тоді як робота ОВК була оцінена як неорганізована та заплутана в двох випадках. Більшість спостережуваних ОВК не отримали жодних офіційних скарг, крім двох, в яких скарги були визнані спостерігачами несуттєвими. На 89,5% спостережуваних

80. Що є великою відмінністю від оцінки того ж процесу під час другого туру президентських виборів, що відбувся у квітні 2019 року, під час якого цей показник становив 96%.

81. В одному випадку наступного дня (22 липня) процес підрахунку завершився о 9:00.

82. ОВК 94 не діяв у ніч виборів через відсутність кворуму (див. Розділ про окружні виборчі комісії, у цьому документі).

83. На 3 виборчих дільницях передача матеріалів була здійснена на наступний день згідно графіку ОВК щодо прийому матеріалів.

ОВК більшість протоколів оброблялися протягом 30 хвилин, тоді як на шести з них більшість протоколів оброблялися між 30 та 60 хвилинами.

Приміщення ОВК були оцінені як просторі та адекватні для доставки виборчих матеріалів у 89,5% випадків, тоді як шість ОВК були оцінені як переповнені. На всіх ОВК уповноважені спостерігачі мали змогу спостерігати належним чином.

Оцінка роботи ОВК спостерігачами ENEMO була позитивною (дуже добре чи добре) майже на всіх спостережуваних ОВК. Лише оцінка роботи однієї ОВК була оцінена як погана через недбалість.

Мал. 10. Оцінка роботи та облаштування виборчих комісій на спостережуваних ОВК

XIII СКАРГИ ТА ЗВЕРНЕННЯ

Конституція України гарантує право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів державної чи місцевої влади та їх посадових осіб у судах. Скарги та звернення стосовно парламентських виборів регулюються насамперед Законом України “Про вибори народних депутатів України” та Кодексом адміністративного судочинства. Право на оскарження надається партіям та кандидатам та їхнім довіреним особам, офіційним спостерігачам, виборчим комісіям та виборцям, коли порушуються їхні особисті права.

Більшість скарг, пов’язаних з виборами, можуть бути подані до виборчої адміністрації або до суду, або і туди, і туди, що може створити подвійну юрисдикцію. Закон України “Про вибори народних депутатів України” передбачає, що коли суд ініціює розгляд адміністративної скарги, що стосується того самого питання, та на тих же підставах, що і скарга, подана до відповідної виборчої комісії, така виборча комісія повинна відхилити скаргу без розгляду не пізніше наступного дня після отримання повідомлення суду. Однак Венеціанська комісія та вказівки ОБСЄ наголошують на необхідності встановлення в виборчому законодавстві чіткого ієрархічного апеляційного порядку для розгляду скарг та звернень, пов’язаних з виборами, та усунення дублювання юрисдикції судів та виборчих комісій щодо виборчих спорів⁸⁴.

Станом на 20 липня з початку виборчої кампанії до ЦВК надійшло 148 скарг, пов’язаних з виборчим процесом. Серед 163 скарг 97 повернулись скаржникам без розгляду, оскільки, за даними ЦВК, скаржники не виконали формальних вимог. Однак скарги, повернені скаржникам, не є загальнодоступними, що суттєво обмежує прозорість процесу. Із 84 скарг, розглянутих ЦВК, 6 було задоволено частково, 60 не задоволено, а 18 залишено без розгляду.

Велика кількість відхилених та повернутих скарг часто пояснюється складністю процесу, оскільки скаржник повинен виконати декілька різних критеріїв та додати кілька копій доказів та документів, щоб отримати право на розгляд скарги виборчою комісією.

У день виборів та в період після виборів деякі ОВК повідомляли про отримання письмових скарг. Однак процес реєстрації офіційних скарг до ОВК та ДВК не має прозорості, оскільки немає публічно доступного реєстру скарг на будь-якому рівні виборчої адміністрації. Більше того, кілька співрозмовників ЕНЕМО заявили, що ОВК не хочуть приймати чи розглядати офіційні скарги.

84. Кодекс належної практики у виборчих справах, р.ІІ.3.3.С.с. 89. Див. Також “Вирішення виборчих спорів в зоні ОБСЄ: до стандартної системи моніторингу виборчих спорів “ на с. 14.J (48) “Якщо застосовується подвійна скарга та апеляційні скарги, обидві установи повинні уточнити свої сфери компетенції, суди нижчого рівня та виборча комісія”.

1 серпня ЦВК оголосила, що до 23 ОВК було подано 74 скарги, серед яких в 42 було відмовлено, 5 відхилено та 14 було задоволено, а 13 скарг ще не розглянуті.

Станом на 31 липня до судів надійшло близько 1055 справ із спорами, пов'язаними з виборами, із яких 57 справ були далі оскаржені. Більшість скарг стосувалися уточнення списків виборців (763 справи). 140 справ стосувалися реєстрації кандидатів; 13 випадків стосувалися формування ОВК та ДВК; 111 справ було пов'язано з виборчою кампанією та інформаційною підтримкою виборів.

Близько 144 справ було залишено без розгляду на підставі невиконання судових строків та неналежно поданих апеляційних скарг. Непослідовне застосування закону було помітним у ряді випадків, які стосувалися переважно реєстрації кандидатів.

Суди здебільшого дотримувались встановлених законодавством строків та розглядали скарги, що надійшли до дня виборів протягом двох днів, але не пізніше ніж за дві години до початку голосування⁸⁵. Наприклад, останнє рішення Верховного Суду про реєстрацію кандидатів було прийнято рано вранці 21 липня у день виборів⁸⁶.

За інформацією від Шостого апеляційного адміністративного суду м. Києва, до початку виборчої кампанії було організовано спеціальний семінар на тему вирішення виборчих спорів, а суддям було надано інформацію про терміни та особливості розгляду таких справ.

Кілька судових рішень щодо реєстрації кандидатів показали, що суди скасували постанови ЦВК про відмову в реєстрації кандидатів на основі надмірного формалізму в поданих документах, таких як технічні неточності, пов'язані з цифрами, датами, деталями біографії тощо. Шостий апеляційний суд або Верховний суд вбачали в таких рішеннях надмірний формалізм і зобов'язували ЦВК зареєструвати кандидатів⁸⁷.

ENEMO зазначає, що у Верховному суді не було єдиного підходу щодо зобов'язування ЦВК зареєструвати кандидатів. 18 червня у справі № 855/150/19 Верховний Суд скасував рішення суду першої інстанції, яке зобов'язало ЦВК зареєструвати кандидата, заявивши, що суд не має повноважень зобов'язати ЦВК зареєструвати кандидата, але може лише доручити ЦВК переглянути питання про реєстрацію кандидата. Це юридичне обґрунтування було змінено через десять днів тим же судом у справі № 855/157/19, де Верховний Суд безпосередньо зобов'язав ЦВК зареєструвати кандидата.

Слід також зазначити, що в деяких випадках, коли суди лише зобов'язували ЦВК переглянути документи, ЦВК знову приймала ті самі рішення щодо відхилення кандидатів.

Місцеві адміністративні суди відхилили декілька скарг щодо порушення правил виборчих кампаній. Однак в деяких випадках у судових рішеннях не вистачало достатніх юридичних мотивів.

85. Стаття 273.11 Кодексу адміністративного судочинства України.

86. Верховний Суд підтримав апеляцію ЦВК та скасував рішення Шостого адміністративного суду міста Києва, який зобов'язав ЦВК зареєструвати Олександра Онищенка у виборчому окрузі №93.

87. Див. Справи № 855/213/19; № 855/196/19; № 855/204/19; № 855/198/19

Наприклад, Адміністративний суд Чернігова відхилив скаргу кандидата на відмову іншого кандидата включити законодавчо закріплену інформацію в агітаційні матеріали⁸⁸, заявивши, що матеріали були виготовлені компанією, а не самим кандидатом.

Було близько 28 випадків, пов'язаних із перерахунком голосів у одномандатних виборчих округах №50, № 119, № 198, № 210, № 69, № 105. Зокрема, ОВК № 210 та №50 не виконали судових рішень щодо перерахунку голосів. Отже, ЦВК застосувала повноваження ОВК № 50 щоб виконати рішення суду про перерахунок голосів на 14 виборчих дільницях цього округу та склала відповідний протокол⁸⁹. Більше того, під час перерахунку голосів ЦВК з'ясувала, що декілька важливих виборчих матеріалів зникло, і звернулася до правоохоронних органів для розслідування.

Результати виборів не були встановлені в термін (5 серпня) в окрузі № 210. Отже, 16 серпня ЦВК припинила повноваження ОВК № 210⁹⁰ та встановила результати голосування з урахуванням рішення суду.

З початку виборчої кампанії, станом на 5 серпня, до Національної поліції надійшло приблизно 11103 скарги на порушення виборчого законодавства⁹¹. З 11103 скарг поліція склала 1437 адміністративних протоколи та розпочала 516 кримінальних розслідувань. Слід зазначити, що більшість справ було відхилено або розслідування все ще триває, оскільки поліція не знайшла достатніх доказів або не виявила ознак правопорушень.

Більшість складених адміністративних протоколів стосувалися виготовлення чи розповсюдження друкованих матеріалів передвиборчої кампанії, які не містили інформації про суб'єкт, який їх опублікував, їх кількість та інформацію про осіб, відповідальних за друк⁹². Також, мова йшла про рушення порядку розміщення агітаційних матеріалів або політичної реклами, або розміщення їх у заборонених місцях. Серед 1437 адміністративних протоколів на розгляд судів надійшло 476, на 103 особи було накладено санкції на суму 18 037 грн.

За статистикою, наданою Державною судовою адміністрацією, на розгляд судів направлено 5 кримінальних справ, із яких розгляд 3 справ ще триває, одна кримінальна справа була закрита судом, коли особа була визнана винною відповідно до статті 158.1 Кримінального кодексу України⁹³ та на неї було накладено штраф у розмірі 1700 грн.

88. Закон України “Про вибори народних депутатів України”, стаття 69 “Інформаційні плакати та матеріали передвиборчої агітації”, пункт 7.

89. Перерахунок голосів проводився на виборчих комісіях № 140760, 140762, 140766, 140767, 140769, 140771, 140773, 140774, 140775, 140756, 140782, 140784, 140787, 141065 одномандатного виборчого округу №50.

90. ДЕК 210 передав уточнений протокол до ЦВК двічі без точної інформації станом на 6 серпня, крім того, рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 10 серпня залишено без змін рішенням Шостого апеляційного адміністративного суду від 14 серпня, що визнав дії ОВК № 210 щодо складання уточненого протоколу в цьому окрузі 6 серпня незаконними та зобов'язав ОВК визнати недійсним голосування на виборчій дільниці № 740243 цього округу.

91. Офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ України: <https://vybory2019.mvs.gov.ua/statistics>

92. Стаття 212.13 Кодексу про адміністративні правопорушення.

93. Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі; голосування виборцем, учасником референдуму не раз.

XIV РЕКОМЕНДАЦІЇ

A. Пріоритетні рекомендації

Рекомендації для парламенту:

- Закон України “Про вибори народних депутатів України” потребує всебічного перегляду, щоб усунути існуючі невідповідності та неточності, пов’язані з правилами виборчої кампанії, регламентацією діяльності засобів масової інформації, складом виборчої адміністрації, процесом подання скарг та звернень, фінансуванням передвиборчої кампанії тощо. ENEMO підкреслює важливість створення в перспективі уніфікованого Закону про вибори у формі Виборчого кодексу для президентських, парламентських та місцевих виборів, який був прийнятий у другому читанні Верховної Ради. Разом з тим, існує подальша необхідність продовження прозорості та всеохоплюючої виборчої реформи за участю різних зацікавлених сторін, у т.ч. експертів та громадянського суспільства для забезпечення вдосконалення виборчого законодавства та його гармонізації з усіма міжнародними стандартами.

B. Інші рекомендації

Рекомендації для парламенту:

- ENEMO рекомендує переглянути вимогу 5-річного проживання на території України для майбутнього народного депутата, оскільки міжнародні стандарти, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Загальний коментар №25 до статті №25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Кодекс доброї практики щодо виборчих питань Венеціанської комісії (2002 р.) передбачають, що вимоги до кандидата не повинні бути надмірними, не повинні посягати на рівне поводження, і не порушувати права громадян бути обраними. П’ятирічна вимога на проживання суперечить цим міжнародним стандартам, оскільки вона видається надмірно обмежуючою.
- Законодавством слід встановити строки для заміни членів комісій нижчого рівня, оскільки їх відсутність негативно впливає як на ефективність тренінгів, так і на професіоналізм

членів комісій. Необхідно також враховувати обмеження, що лише члени комісії, які пройшли навчання, можуть розглядатися як можлива заміна члена комісії.

- В Законі повинні міститися санкції щодо політичних партій, які висували членів комісій без їх відома чи згоди, оскільки це створює ризик для складу виборчих комісій та для виборчого процесу в цілому.
- Кінцеві терміни для друку виборчих бюлетенів, формування ДВК та тимчасової зміни місця голосування повинні бути гармонізовані для того, щоб на кожній виборчій дільниці було достатньо кількості бюлетенів, яка б відповідала кінцевій кількості виборців, що зареєстровані для голосування на виборчій дільниці.
- ЕНМО рекомендує законодавцям ліквідувати наявні прогалини в законодавстві та невідповідності між різними законами і таким чином зменшити можливість для неякісного застосування законів у процесі вирішення виборчих спорів. Відсутність чіткості процедур залишає широке поле для розсуду виборчій адміністрації щодо розгляду скарг. ЦВК повинна розглядати всі скарги та приймати відповідні рішення щодо кожної скарги колегіально. Крім того, ЕНМО закликає всі рівні виборчих комісій та судових органів спростити та уніфікувати систему донесення інформації громадськості про скарги.
- Зміна кандидатами прізвищ, щоб ті нагадували прізвища інших існуючих кандидатів, хоча не є порушенням закону, але є явищем, яке слід краще прописати в Законі, щоб уникнути заплутування виборців. Згадування про нещадовну зміну імені (тобто, якщо така мала місце менше ніж за 6 місяців до виборів) у виборчих бюлетенях може бути можливим рішенням.
- Кінцеві терміни для реєстрації кандидатів повинні бути змінені згідно до Закону про дострокові вибори, а всі випадки мають бути передбачені законодавством (наприклад, реєстрація політичної партії за рішенням суду після кінцевого строку реєстрації та після жеребкування порядку партій у виборчому бюлетені).
- ЕНМО додатково рекомендує збільшити квоту для жінок за партійними списками, а також застосовувати ефективні санкції за невиконання вимог гендерних квот. Наприклад, відхилення партійних списків ЦВК у випадку, якщо партії не виконують вищезазначеної вимоги.
- Необхідно вжити додаткових заходів для забезпечення доступу до відділів реєстрації виборців, а також до виборчих дільниць людям з обмеженими фізичними можливостями. ЕНМО також рекомендує внести зміни до законодавства для повного закріплення ВПО, щоб вони могли голосувати в одномандатних округах. ЕНМО відзначає, що неповне виборче право ВПО є одним з вразливих місць діючої

виборчої системи, що впливає на інклюзивність Державного реєстру виборців. Це також суперечить міжнародним стандартам, таким як Загальна декларація прав людини 1948 р. (Ст. 21), де зазначається, що кожен має право брати участь в управлінні своєю країною та голосувати на виборах шляхом загального і рівного виборчого права.

- До законодавства мають бути внесені зміни для кращого контролювання випадків «кандидатів-клонів», а також строку проведення агітаційних кампаній. Положення та санкції щодо ранньої агітації повинні бути включені до Закону, а також щодо проведення агітації в день тиші. На випадки порушень, що пов'язані з агітацією, і які є кримінальними чи адміністративними правопорушеннями, повинна систематично реагувати поліція для забезпечення ефективного притягнення до відповідальності.
- ENEMO рекомендує, щоб державні чиновники та службовці мали чіткі інструкції, які регулюють їх поведінку під час виборів, щоб запобігти зловживанню державними посадовими та адміністративними ресурсами. Законодавча база повинна передбачати ефективні механізми заборони представникам державних органів використовувати свої посади шляхом проведення офіційних публічних заходів з метою передвиборчої агітації, включаючи благодійні заходи, або заходи, що підтримують або засуджують будь-яку політичну партію чи кандидата.
- Рамки для фінансування агітаційних кампаній повинні бути посилені санкціями проти партій та кандидатів, які не відповідають правилам фінансової звітності. Також до законодавчої бази слід додати положення щодо належного нагляду та моніторингу виборчої кампанії для виявлення агітаційних витрат, які не відображаються у фінансових звітах. Визначення витрат на агітацію слід розширити і поширити на організації, які організують заходи або надають платформи кандидатам для проведення агітації. Крім того, ENEMO рекомендує законодавцям розглянути можливість запровадження обмежень витрат на кампанію, наприклад, для телевізійної реклами під час виборів та реклами в соціальних мережах.

Рекомендації щодо кандидатів та політичних партій:

- Усі політичні партії та кандидати повинні дотримуватися принципів справедливої агітації та утримуватися від недобросовісного використання технік очорнення конкурентів та правових лазівок. Слід уникати використання купівлі голосів, «благодійних» дій та інших методів, як ті, що мають на меті заплутати виборців (тобто зміни прізвищ кандидатів та назв організацій, для використання

аналогічних назв, як ті, які мають вже існуючі політичні партії).

Рекомендації щодо ЦВК, НАЗК, судових установ та правоохоронних органів:

- ЦВК повинна забезпечити загальнодоступний реєстр скарг на всіх рівнях комісій та публікувати всі рішення, включаючи правове обґрунтування щодо відхилення скарг.
- Кримінальні та адміністративні правопорушення, про які повідомляється в поліції, повинні бути розслідувані професійно, а особи, що їх вчинили, повинні бути адекватно покарані відповідно до законодавчих положень.
- Якість аналізу фінансових звітів слід покращити, акцентуючи увагу на порушеннях та незадекларованих витратах («тіньові фонди»), які обмежують чесність виборів. Для ЦВК та НАЗК слід виділити додаткові ресурси для цього.

Рекомендації щодо засобів масової інформації:

- Закон про вибори повинен визначати чітку систему санкцій, пов'язаних з порушеннями положень щодо засобів масової інформації, та вказувати компетентний орган, до якого слід звертатись. Крім того, слід розглянути можливість посилення Національної ради з питань телебачення і радіомовлення як незалежного регулюючого органу та розширення його можливостей контролю та забезпечення відповідності мовлення ЗМІ законодавству, а також вирішення скарг щодо ЗМІ та введення санкцій за можливі порушення під час виборчої кампанії. Рішення незалежного регулюючого органу повинні прийматися своєчасно та оприлюднюватися.
- Удосконалити чинне законодавство з метою чітко розмежувати виборчу агітацію від інформування виборців, а також чітко визначити та запровадити ефективні механізми санкціонування випадків прихованої реклами та платних матеріалів ("джинса").
- Ввести обмеження чи заборону розміщення немаркованих агітаційних матеріалів у новинних програмах на телебаченні та радіо, а також розміщення неповної інформації про результати опитувань громадської думки.
- НСТУ повинна фінансуватися відповідно до Закону, а її незалежність має бути рішуче підтримана. Сильний і незалежний суспільний мовник може врівноважити упередженість подачі інформації приватними ЗМІ, надаючи виборцям справедливую, об'єктивну та збалансовану

інформацію.

- Посилити механізми саморегулювання в медіа-сфері з метою протидії тиску власників ЗМІ на редакційну політику. Так, Кодекс поведінки може містити основні принципи та керувати діями ЗМІ та журналістів у період виборів.
- Влада, консультуючись з громадянським суспільством, засобами масової інформації та академічними установами, може розглянути можливість розробки механізмів підвищення цифрової грамотності серед виборців та інших учасників виборчих груп. Можна розглянути можливість вдосконалення регламенту он-лайн агітації з метою забезпечення рівних умов для всіх учасників процесу та підвищення шансів для громадян зробити поінформований вибір.

XV ПРО ENEMO

Європейська мережа організацій з моніторингу виборів (ENEMO) є міжнародною неурядовою організацією, яка представляє мережу національних неурядових громадських організацій, засновану 29 вересня 2001 року в Опатії, Хорватія. Вона складається з 21 провідної організації з моніторингу з 18 країн Центральної та Східної Європи та Центральної Азії, включаючи три країни Європейського Союзу.

ENEMO прагне підтримувати зацікавленість міжнародної спільноти у просуванні демократії в регіоні, оцінюючи виборчі процеси та політичне середовище, пропонуючи точні та неупереджені спостережні звіти. Міжнародні місії зі спостереження ENEMO використовують міжнародні орієнтири та стандарти демократичних виборів для оцінки виборчого процесу та правової бази країни перебування. ENEMO та всі її організації-члени схвалили Декларацію принципів міжнародного спостереження за виборами 2005 року та Декларацію глобальних принципів безпартійного спостереження та моніторингу виборів громадськими організаціями. Кожен спостерігач ENEMO підписав Кодекс поведінки для міжнародних спостерігачів за виборами. Організації-члени ENEMO провели моніторинг більш ніж 250 національних виборів і підготували понад 240 000 спостерігачів.

На сьогодні ENEMO організувала 27 міжнародних місій зі спостереження за виборами у вісьмох країнах: Вірменії (2018 р.), Албанії (парламентські вибори 2005 р.), Грузії (дострокові президентські вибори 2008 р.), Казахстані (президентські

вибори 2005 р.), Молдові (парламентські вибори 2009 р., президентські вибори 2016 р., парламентські вибори 2019 р.), Косово (муніципальні вибори 2009 р., парламентські вибори 2010 р., муніципальні вибори 2013 р.), Киргизстані (президентські вибори 2005 р.; парламентські вибори 2005 р.; дострокові парламентські вибори 2007 р.; президентські вибори 2009 р. і парламентські вибори 2010 р.); та Україна (президентські вибори 2004 року; парламентські вибори 2006 року; вибори мера 2006 року у Чернігові, Кіровограді та Полтаві; парламентські вибори 2007 року; президентські вибори 2010 року, парламентські вибори 2012 року, парламентські вибори 2013 року у 5 округах, дострокові президентські та парламентські вибори 2014 року).

Організаціями-членами ENEMO є: Центри громадських ініціатив CCI - Боснія і Герцеговина, Центр за демократичні трансформації CDT - Чорногорія, Центр моніторингу та досліджень CeMI - Чорногорія, Центр вільних виборів і демократії CeSID - Сербія, На захист прав виборців ГОЛОС - Росія, GONG - Хорватія, Міжнародне товариство чесних виборів та демократії ISFED - Грузія, Асоціація КРІІК - Албанія, Громадська асоціація МОСТ - Північна Македонія, Promo-LEX - Молдова, Громадянська мережа ОПОРА -Україна, Товариство демократичної культури SDC - Албанія, Міжнародний центр ТІАС - Вірменія, Центр моніторингу виборів та вивчення демократії EMDS - Азербайджан, Білоруський Гельсінський комітет - Білорусь, Фонд підтримки громадських ініціатив FSCI - Казахстан, Косовський демократичний інститут - Косово, Коаліція за демократію та громадянське суспільство - Киргизстан, Центр досліджень, прозорості та підзвітності CRTA - Сербія, Обчанське око - Словаччина, Комітет виборців України - Україна.

Англійська версія цього звіту є єдиним офіційним документом. Неофіційний переклад доступний українською мовою.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, звертайтеся:

Мая Мілікіч, Спеціаліст зі зв'язків з громадськістю і логістики

E-mail: maja.milicic@enemo.eu

Телефон: +380 68 939 068

ДОДАТОК 1. ПІДСУМКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПОЗАЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

ДОДАТОК 2. СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ ОЦІНКИ ДВК, ЗРОБЛЕНИЙ КОРОТКОСТРОКОВИМИ СПОСТЕРІГАЧАМИ ENEMO

ДОДАТОК 3. ЕНЕМО МІСІЯ ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ – УКРАЇНА 2019 СКЛАД

ДОДАТОК І: КІНЦЕВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПОЗАЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

1. Огляд ключових даних

Одномандатні виборчі округи	199
Виборчі дільниці, включаючи:	29885
• Звичайні	28637
• Спеціальні	1146
• Закордонні	102
Члени окружних виборчих комісій	3505
Політичні партії, що мають фракцію, суб'єкти, що номінують членів в ОВК та ДВК	6
Політичні партії – суб'єкти виборчого процесу, включаючи номінованих кандидатів:	65
В загальнодержавному окрузі	22
В одномандатних округах	58
Загальна кількість зареєстрованих кандидатів	5966
Кандидати у виборчих списках партій	2746
Кандидати в списках, реєстрація яких була скасована до дня виборів	18
Кандидати в списках, реєстрація яких була скасована після виборів	0
Зареєстровані кандидати в одномандатних виборчих округах	3220
Кандидати в одномандатних виборчих округах, реєстрація яких була скасована до дня виборів	136
Кандидати в одномандатних виборчих округах, що беруть участь у виборах, включаючи номінованих:	3084
• Політичними партіями	1404
• Самовисуванці	1680
Представники партій у ЦВК з правом дорадчого голосу	22
Офіційні спостерігачі від партій	3783
Уповноважені представники кандидатів	3945

НУО, що мають офіційних зареєстрованих спостерігачів	163
Офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій	1719
Офіційні спостерігачі від громадських організацій	27879
Офіційні спостерігачі від кандидатів в одномандатних округах	93323
Офіційні спостерігачі від партій	105994
Акредитовані ЗМІ	103
Спостерігачі від акредитованих ЗМІ	866

Офіційні дані з сайту ЦВК

2. Результати виборів

У загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (списки партій, 225 місць)

№	Політична партія	%	Кількість голосів
1	Слуга народу	43.16	6 307 793
2	Опозиційна платформа – За життя	13.05	1 908 111
3	Батьківщина	8.18	1 196 303
4	Європейська Солідарність	8.10	1 184 620
5	"Голос"	5.82	851 722
6	Радикальна партія Олега Ляшка	4.01	586 384
7	Сила і честь	3.82	558 652
8	Опозиційний блок	3.03	443 195
9	Українська стратегія Гройсмана	2.41	352 934
10	Партія Шарія	2.23	327 152
11	Всеукраїнське об'єднання «Свобода»	2.15	315 568
12	Громадянська позиція	1.04	153 225
13	Партія зелених України	0.66	96 659
14	Об'єднання Самопоміч	0.62	91 596
15	Аграрна партія України	0.51	75 509

№	Політична партія	%	Кількість голосів
16	Рух нових сил Михайла Саакашвілі	0.46	67 740
17	Сила людей	0.19	27 984
18	Сила права	0.13	20 340
19	Патріот	0.11	16 123
20	Соціальна справедливість	0.10	15 967
21	Незалежність	0.05	7 970
22	Всеукраїнське об'єднання «Факел»	0.05	7 739

Політична партія	Кількість отриманих мандатів
СЛУГА НАРОДУ	124
ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ	37
БАТЬКІВЩИНА	24
ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ	23
ГОЛОС	17

В одномандатному виборчому окрузі (мажоритарні кандидати) (199 місць)

Політична партія/самовисування	Номер з отримані мандати
СЛУГА НАРОДУ	130
САМОВИСУВАННЯ	46
ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК	6
ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ	6
ГОЛОС	3
БАТЬКІВЩИНА	2
ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ	2
ЄДИНИЙ ЦЕНТР	1
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БІЛА ЦЕРКВА РАЗОМ"	1
САМОПОМІЧ	1
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	1

II: СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ ПО ОЦІНЦІ ДВК, ЗРОБЛЕНИЙ КОРОТКОСТРОКОВИМИ СПОСТЕРІГАЧАМИ ENEMO

ВІДКРИТТЯ ДІЛЬНИЦЬ

Доступність виборчих дільниць для осіб з обмеженими фізичними можливостями	Кількість відповідей	%
Легка доступність	25	43.1
Потрібна незначна допомога	18	31.03
Дільниці непристосовані	15	25.86

Голова ДВК	Кількість відповідей	%
Чоловік	19	32.76
Жінка	39	67.24

Заступник Голови ДВК	Кількість відповідей	%
Чоловік	16	27.59
Жінка	42	72.41

Секретар ДВК	Кількість відповідей	%
Чоловік	9	15.52
Жінка	49	84.48

Спостерігачі від місцевих громадських організацій	Кількість відповідей	%
Відсутні	9	15.52
Всеукраїнська громадська організація «Громадянська мережа ОПОРА»	3	5.17
Всеукраїнська громадська організація «Солідарна молодь»	2	3.45
Громадська організація «Центр професійної та трудової реабілітації інвалідів судової системи»	2	3.45
Всеукраїнська громадська організація «Комітет виборців України»	1	1.72
Громадська організація «Громадський рух Українська стратегія»	1	1.72
ГО «Міжнародна ліга миру»	1	1.72
ГО «Асоціація політичних юристів»	1	1.72
ГО «Всеукраїнське об'єднання "НАШІ"»	1	1.72
ГО «Муніципально-правові ініціативи»	1	1.72
ГО «Українська стратегія»	1	1.72
ГО «Київ починається з тебе»	1	1.72
ГО «Демократична платформа»	1	1.72
ГО «Інститут миру та розвитку»	1	1.72
ГО «Опозиційний блок»	1	1.72
ГО «Спільна справа громад»	1	1.72

Спостерігачі від міжнародних організацій	Кількість відповідей	%
Відсутні	15	25.86
Бюро демократичних інститутів та прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ)	4	6.9
НДО "CANADEM"	2	3.45
Український конгресовий комітет Америки	1	1.72
Парламентська Асамблея НАТО	1	1.72
Інші	1	1.72

Організація виборчої дільниці	Кількість відповідей	%
Прийнятна	55	94.83
Неприйнятна	3	5.17

Підготовче засідання	Кількість відповідей	%
Підготовче засідання розпочалося вчасно (7.15)	55	94.83
Підготовче засідання розпочалося	2	3.45
Підготовче засідання розпочалося раніше	1	1.72

Основні матеріали	Кількість відповідей	%
Всі основні матеріали присутні	58	100

Опечатування стаціонарних виборчих скриньок	Кількість відповідей	%
Стаціонарні виборчі скриньки були опечатані згідно з процедурами	58	100

Опечатування переносних виборчих скриньок	Кількість відповідей	%
Переносні виборчі скриньки були опечатані згідно з процедурами	58	100

Контрольний лист	Кількість відповідей	%
Контрольний лист заповнено належним чином та процедура була прозорою	57	98.28
Було враження, що контрольний лист було заповнено завчасно	1	1.72

Формат бюлетенів	Кількість відповідей	%
Виборчі бюлетені у встановленому порядку форматі	58	100

Час відкриття	Кількість відповідей	%
Виборча дільниця була відкрита вчасно або з невеликим запізненням до 5 хв.(між 8:00 та 8:05)	58	100

Спостереження	Кількість відповідей	%
Усі вповноважені спостерігачі мали змогу спостерігати належним чином	57	98.28
Спостерігачам перешкоджали в доступі до ключових аспектів процедур відкриття	1	1.72

Офіційні скарги, що було Подано стосовно процедур відкриття	Кількість відповідей	%
Офіційних скарг не було	58	100

Наявність осіб, що не можуть бути присутніми на ВД	Кількість відповідей	%
Відсутні (тільки дозволені Законом особи присутні)	48	82.76
Поліція	6	10.34
Інші	5	8.62
Невідомі не акредитовані особи (наприклад, особи, що не мали бейджа спостерігача)	1	1.72

Поведінка ДВК	Кількість відповідей	%
ДВК загалом проводила відкриття в порядку та відповідно до процедур	56	96.55
ДВК квапилася під час процедур відкриття і не опікувалася прозорістю	2	3.45

Оцінка роботи ДВК	Кількість відповідей	%
Дуже добре	29	50
Добре	27	46.55
Погано	2	3.45

ГОЛОСУВАННЯ

Атмосфера навколо/зовні виборчої дільниці (події, що можуть вплинути на вільний вибір виборця)	Кількість відповідей	%
Звичайна (відсутність впливу на вибір виборця)	758	99.34
Агітаційні матеріали при вході на виборчу дільницю	2	0.26
Організоване перевезення виборців	2	0.26
Інше	1	0.13

Доступність виборчої дільниці для осіб з обмеженими фізичними можливостями	Кількість відповідей	%
Легка	357	46.79
Дільниця непристосована	226	29.62
Потрібна незначна допомога	180	23.59

Голова ДВК	Кількість відповідей	%
Жінка	596	78.11
Чоловік	167	21.89

Заступник Голови ДВК	Кількість відповідей	%
Жінка	590	77.33
Чоловік	173	22.67

Секретар ДВК	Кількість відповідей	%
Жінка	679	88.99
Чоловік	84	11.01

Спостерігачі від місцевих організацій	Кількість відповідей	%
Відсутні	85	11.14
Всеукраїнська ГО «Громадянська Мережа ОПОРА»	47	6.16
Всеукраїнська громадська організація «Комітет виборців України»	30	3.93
Громадська організація «Центр професійної та трудової реабілітації інвалідів судової системи»	23	3.01
ГО «Опозиційний блок»	20	2.62
ГО «Асоціація професійних Політичних консультантів»	18	2.36
ГО «Українська стратегія»	15	1.97
ГО «Громадський рух Українська стратегія»	15	1.97
ГО «Інститут миру та розвитку»	13	1.7
ГО «Всеукраїнська громадська організація Солідарна молодь»	13	1.7
ГО «Асоціація політичних юристів»	12	1.57
Всеукраїнська ГО «Передові Правові ініціативи»	11	1.44
Міжнародна правозахисна ГО «Континент»	11	1.44
ГО «Стоп корупції»	10	1.31
ГО «Розвиток об'єднаних територіальних громад»	9	1.18
ГО «Атлантична рада»	9	1.18
ГО «Всеукраїнське об'єднання «Рух вільних селян»	9	1.18
ГО «Київ починається з тебе»	9	1.18
ГО «Спільна справа громад»	9	1.18
Народно-демократична ліга молоді	9	1.18
ГО «Європейська платформа»	7	0.92
ГО «Центр контролю передвиборчих програм»	6	0.79
ГО «Центр впливу»	6	0.79
ГО «Слуга народу»	6	0.79
ГО «Ліга виборців»	5	0.66
ГО «Моніторингова місія за виборами в Україні у 2019 році»	5	0.66
Всеукраїнська молодіжна ГО «Студентська республіка»	5	0.66
ГО «Інститут розвитку і сприяння демократії»	5	0.66
ГО «Національні Дружини»	4	0.52
ГО «Вільний вибір українців»	4	0.52
ГО «Інститут дослідження виборів»	3	0.39
ГО «Всеукраїнський рух «СИЛА ПРАВА»	3	0.39

Спостерігачі від місцевих організацій	Кількість відповідей	%
ГО "Міцна країна"	3	0.39
ГО "Виборча платформа ДОСВІД"	3	0.39
ГО "Національна платформа ЖІНКИ ЗА МИР"	2	0.26
ГО "Подільська об'єднана ліга ініціативних студентів та молоді"	2	0.26
ГО "Учасників бойових дій в Донецькій області"	2	0.26
ГО "Український центр демократичного суспільства"	2	0.26
ГО "УДАР Віталія Кличка (Український демократичний альянс за реформи)"	2	0.26
ГО "Слуги народу"	2	0.26
ГО "Департамент по боротьбі з корупцією та зловживанням службовим становищем"	2	0.26
Всеукраїнська ГО "Жінки Батьківщини"	2	0.26
ГО "Електоральний контроль"	2	0.26
ГО "Електронна демократія"	1	0.13
ГО "Центр соціальних досліджень"	1	0.13
ГО "Український інформаційно-ресурсний центр"	1	0.13
ГО "Демократична група впливу"	1	0.13
ГО "Національний моніторинг"	1	0.13
ГО "Академія виборчих перегонів"	1	0.13
ГО "Громадська платформа захисту Конституції України та прав громадян"	1	0.13
ГО "Всеукраїнське об'єднання "СПІЛЬНА СПРАВА"	1	0.13
ГО "Всеукраїнський альянс бійців та волонтерів АТО"	1	0.13
ГО "Демократична платформа"	1	0.13
ГО "Контроль за виборами"	1	0.13
ГО "Муніципально-правові ініціативи"	1	0.13
ГО "Незалежна країна"	1	0.13
ГО "Чернігівська правозахисна спілка"	1	0.13
ГО "Всеукраїнське об'єднання "УСПІШНА ВАРТА"	1	0.13
ГО "За успішну Хмельниччину"	1	0.13
Всеукраїнська ГО "Молодий Народний Рух"	1	0.13
Інші	40	5.24

Спостерігачі від міжнародних організацій	Кількість відповідей	%
Відсутні	235	30.8
Бюро демократичних інститутів та прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ)	45	5.9
Міжнародна НДО "CANADEM"	32	4.19
Міжнародний Республіканський Інститут	7	0.92
Комітет "За відкриту демократію"	3	0.39
Світовий Конгрес Українців	3	0.39
Національний Демократичний Інститут (NDI)	2	0.26
Міжнародна комісія з прав людини	2	0.26
Український Конгресовий Комітет Америки	1	0.13
НУО "Координаційний Ресурсний Центр"	1	0.13
Парламентська Асамблея НАТО	1	0.13
Інші	3	0.39

Організація виборчої дільниці	Кількість відповідей	%
Прийнятна	744	97.51
Неприйнятна	19	2.49

Основні матеріали	Кількість відповідей	%
Всі основні матеріали присутні	763	100

Інформаційні матеріали	Кількість відповідей	%
Всі інформаційні матеріали присутні	740	96.99
Інформація про процедуру голосування відсутня	19	2.49
Інформація про кандидатів відсутня	4	0.52

Опечатування стаціонарних виборчих скриньок	Кількість відповідей	%
Стаціонарні виборчі скриньки були опечатані згідно з процедурами	735	96.33
Стаціонарні виборчі скриньки не були опечатані згідно з процедурами	28	3.67

Опечатування переносних виборчих скриньок	Кількість відповідей	%
Переносні виборчі скриньки були опечатані згідно з процедурами	684	89.65
Переносні виборчі скриньки не знаходилися на ВД (тривало голосування на дому)	65	8.52
Переносні виборчі скриньки не були опечатані згідно з процедурами	18	2.36
Одна чи більше переносних виборчих скриньок зовсім не були опечатані	6	0.79

Список виборців	Кількість відповідей	%
Всі виборці знайшли свої імена в списку	705	92.4
Деякі виборці не знайшли свої імена в списку	39	5.11
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував коли спостерігачі знаходилася на виборчій дільниці)	11	1.44
Інформація про декількох виборців була неповна або неправильна	8	1.05
Виборці без можливості реалізації виборчого права включені до списку (наприклад, померлі особи)	2	0.26

Ідентифікація виборців / видача бюлетенів	Кількість відповідей	%
Процедури ідентифікації дотримувалися належним чином	751	98.43
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував коли спостерігачі знаходилися на виборчій дільниці)	13	1.7

Таємниця голосування	Кількість відповідей	%
Таємниця голосування поважалася	723	94.76
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував коли спостерігачі знаходилися на виборчій дільниці)	13	1.7
Виборці не могли проголосувати таємно через встановлення кабін (наприклад, прозорі штори, штори, що не закривали рук виборця і т.д.)	9	1.18
Більше однієї особи в кабіні (окрім допомоги в голосуванні особам з обмеженими можливостями)	7	0.92
Виборці розкривали свій голос	6	0.79
Інші порушення таємниці голосування	5	0.66

Таємниця голосування	Кількість відповідей	%
Порушення правил надання допомоги особам з обмеженими можливостями	2	0.26
Виборці фотографували позначений бюлетень для голосування	1	0.13
Виборці не голосували таємно через переповненість виборчої дільниці	1	0.13

Серйозні порушення (всередині виборчої дільниці)	Кількість відповідей	%
Серйозні порушення не спостерігалися	749	98.17
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував коли спостерігачі знаходилися на виборчій дільниці)	12	1.57
Інше	3	0.39

Організація виборчої дільниці	Кількість відповідей	%
Виборча дільниця управляється належним чином та ДВК функціонує належним чином	727	95.28
Виборча дільниця дещо переповнена, але ДВК добре з цим справляється	20	2.62
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував коли спостерігачі знаходилися на виборчій дільниці)	11	1.44
Виборча дільниця дезорганізована та процес виглядає заплутаним	4	0.52
Виборча дільниця переповнена, дезорганізована, що ускладнює спостереження за виборчим процесом	1	0.13

Агітація	Кількість відповідей	%
Була відсутня агітація чи агітаційні матеріали всередині виборчої дільниці	759	99.48
Інші форми агітації всередині виборчої дільниці	4	0.52

Спостереження	Кількість відповідей	%
Усі вповноважені спостерігачі мали змогу спостерігати належним чином	752	98.56
Спостерігачі не могли спостерігати належним чином через організацію виборчої дільниці (наприклад, сиділи надто далеко, виборча дільниця знаходилася в холі тощо)	9	1.18
Спостерігачі не могли спостерігати належним чином через переповненість виборчих дільниць	1	0.13
ДВК свідомо перешкоджала спостерігачам в доступі до деяких аспектів голосування	1	0.13

Робота інших офіційних спостерігачів	Кількість відповідей	%
Спостерігачі спостерігали відповідно до законодавства	739	96.85
Дані відсутні (інші спостерігачі не перебували на виборчій дільниці)	18	2.36
Інше	6	0.79

Формальні (офіційні) скарги, подані щодо процедури голосування та відкриття виборчих дільниць	Кількість відповідей	%
Офіційних скарг не було	747	97.9
Були деякі незначні, не суттєві офіційні скарги	12	1.57
Були деякі необґрунтовані офіційні скарги	2	0.26
ДВК отримала істотні офіційні скарги	2	0.26

Наявність осіб, що не можуть бути присутніми на ВД	Кількість відповідей	%
Відсутні (тільки дозволені Законом особи присутні)	718	94.1
Поліція	28	3.67
Інші	22	2.88
Представники місцевої влади	2	0.26

Оцінка ДВК	Кількість відповідей	%
Дуже добре	428	56.09
Добре	323	42.33
Погано	12	1.57

Поведінка ДВК	Кількість відповідей	%
ДВК загалом проводила голосування впорядковано та злагоджено, відповідно до процедур	750	98.3
Дані відсутні (ніхто з виборців не голосував, коли спостерігачі знаходилася на виборчій дільниці)	12	1.57
Інше	2	0.26
ДВК навмисно відхилялася від процедур	1	0.13

ПІДРАХУНОК

Закриття	Кількість відповідей	%
Виборча дільниця закрилася вчасно (20:00)	56	96.55
Виборча дільниця не закрилася вчасно	2	3.45

Виборці під час закриття	Кількість відповідей	%
Відсутність черг під час закриття	58	100

Початок підрахунку	Кількість відповідей	%
ДВК розпочала процедури підрахунку зразу після закриття виборчої дільниці	53	91.38
ДВК мала коротку перерву (10-15 хв.) перед початком підрахунку	4	6.9
ДВК не почала підрахунок впродовж більше 40 хв.	1	1.72

Процедури, що передують підрахунку	Кількість відповідей	%
Процедури, що передують підрахунку дотримувалися належним чином і в правильній послідовності (процес був легітимним)	54	93.1
ДВК не підраховувала невикористані бюлетені	2	3.45

Процедури, що передують підрахунку	Кількість відповідей	%
Інше	2	3.45
ДВК не оголосила кількість виборців, які проголосували, базуючись на кількості підписів у списку виборців	1	1.72

Процедури підрахунку	Кількість відповідей	%
Процедури підрахунку дотримувалися належним чином та в правильній послідовності (процес був законним)	57	98.28
Дійсні бюлетені вважалися недійсними та не враховувалися	1	1.72

Заповнення протоколів	Кількість відповідей	%
Протоколи були заповнені відповідно до законодавства	54	93.1
ДВК дещо відхилилася від процедур, що не вплинуло на результати	4	6.9

Видача протоколів	Кількість відповідей	%
Протоколи було видано всім уповноваженим особам та невідкладно вивішено в приміщенні ДВК	55	94.83
Протоколи не було видано всім уповноваженим на їх отримання особам	3	5.17

Вибірчі матеріали	Кількість відповідей	%
Всі виборчі матеріали було запаковано та опломбовано в повній відповідності з вимогами законодавства	57	98.28
Вибірчі матеріали в основному було запаковано та опломбовано в відповідності з вимогами законодавства (були присутні незначні відхилення від процедур)	1	1.72

Спостереження	Кількість відповідей	%
Всі уповноважені спостерігачі мали змогу спостерігати належним чином	58	100

Формальні (офіційні) скарги подані щодо процедур підрахунку, голосування чи відкриття	Кількість відповідей	%
Офіційних скарг не було	58	100

Наявність осіб, що не можуть бути присутніми на ВД	Кількість відповідей	%
Відсутні (тільки уповноважені законодавством особи присутні)	56	96.55
Поліція	2	3.45

Поведінка ДВК	Кількість відповідей	%
ДВК загалом проводила підрахунок в порядку та відповідно до процедури	57	98.28
ДВК квапилася під час процедур підрахунку та не опікувалася прозорістю процесу	2	3.45

Оцінка ДВК	Кількість відповідей	%
Дуже добре	27	46.55
Добре	22	37.93
Погано	9	15.52

ОВК

Робота ОВК	Кількість відповідей	%
Робота ОВК була прозорою та чесною	55	96.49
Робота ОВК була дезорганізованою, заплутаною та хаотичною	2	3.51

Відповідність приміщення ОВК	Кількість відповідей	%
Приміщення ОВК були просторими та підходящими для доставки матеріалів	51	89.47
Приміщення ОВК не були достатньо просторими для відповідної доставки матеріалів	6	10.53

Переповненість	Кількість відповідей	%
ОВК не була переповненою	34	59.65
Довгі черги в ОВК, проте було легко зайти та рухатися	17	29.82
ОВК була дуже переповненою, було дуже важко рухатися	6	10.53

Спостереження за роботою ОВК	Кількість відповідей	%
Всі уповноважені спостерігачі мали змогу спостерігати належним чином	57	100

Темп обробки протоколів зі сторони ОВК	Кількість відповідей	%
Більшість протоколів були оброблені за час до 30 хв.	51	89.47
Більшість протоколів були оброблені за 30-60 хвилин	6	10.53

Офіційні скарги	Кількість відповідей	%
Не було офіційних скарг щодо роботи ОВК	55	96.49
Були незначні, не суттєві офіційні скарги щодо роботи ОВК	2	3.51

Оцінка ОВК	Кількість відповідей	%
Дуже добре	29	50.88
Добре	27	47.37
Погано	1	1.75

III: Композиція

Член Основної команди та посада	Країна	Організація
Златко Вуйовіч, Голова Місії	Чорногорія	CeMI
Теодора Поп Трайков, Заступник Голови Місії, Спеціаліст з безпекових питань	Північна Македонія	MOST
П'єр Пейт'є, Політичний експерт	Франція	FCDCS
Ніно Ріжамадзе, Правовий експерт	Грузія	ISFED
Ана Ненезіч, Медіа експерт	Чорногорія	N/A
Крістіна Костелац, Координатор довготермінових спостерігачів	Хорватія	GONG
Маріам Чубабріа, Координатор довготермінових спостерігачів	Грузія	ISFED
Теодора Гіліч, Спеціаліст з фінансових питань	Чорногорія	CeMI
Мая Мілікіч, Спеціаліст зі зв'язків з громадськістю і логістики	Чорногорія	CeMI
Дрітан Таулла, Аналітик даних	Албанія	KRIIK
Ана Михайловіч, Координатор короткострокових спостерігачів	Сербія	CeSID

Довгостроковий спостерігач	Організація	Країна
Василь Санкович	ВНС	Білорусь
Павел Левінау	ВНС	Білорусь
Мая Влажич Сулич	CCI	Боснія і Герцеговина
Ніколіна Степанович	CeMI	Чорногорія
Мар'яна Крсманович	CeMI	Чорногорія
Неманя Джуканович	CeMI	Чорногорія
Ніна Кецоєвич	CeMI	Чорногорія
Мілош Антіч	CeSID	Сербія
Драган Нікодієвич	CeSID	Сербія
Бояна Капля	CeSID	Сербія
Раушан Садырбаева	Coalition KG	Киргизстан
Мирзагул Кулматова	Coalition KG	Киргизстан
Алмаз Есенгельдієв	Coalition KG	Киргизстан
Душан Іванович	CRTA	Сербія
Зібар Гусейнова	EMDS	Азербайджан
Айгул Джафарова	EMDS	Азербайджан
Талгат Отеміда	FSCI	Казахстан
Младен Кобашевич	GONG	Хорватія
Мілан Солдатич	GONG	Хорватія
Філіп Корач	GONG	Хорватія
Тамар Бартайя	ISFED	Грузія
Тамта Данелія	ISFED	Грузія
Теона Гогішвілі	ISFED	Грузія
Нана Девідзе	ISFED	Грузія
Марсель Рекша	KRIIK	Албанія
Гергіс Дівіді	KRIIK	Албанія
Елідон Ламані	KRIIK	Албанія
Філіп Філіповський	MOST	Північна Македонія
Даніель Керекеш	Obcianske Oko	Словаччина
Петро Учен	Obcianske Oko	Словаччина
Пітер Немет	Obcianske Oko	Словаччина
Мар'яна Фокса	Promo-LEX	Молдова

Довгостроковий спостерігач	Організація	Країна
Олександр Гетану	Promo-LEX	Молдова
Михайло Горінцій	Promo-LEX	Молдова
Мар'яна Новач	Promo-Lex	Молдова
Ригери Бена	SDC	Албанія
Газменд Агай	SDC	Албанія
Ермір Кота	SDC	Албанія
Саргіс Гхонян	TIAC	Вірменія
Найра Хачікян	TIAC	Вірменія

Короткострокові спостерігачі		Організація	Країна
Алесь	Плотка	Білорусь	ВНС
Юлія	Хлащанкова	Білорусь	ВНС
Дмитро	Черних	Білорусь	ВНС
Ірина	Трацякова	Білорусь	ВНС
Славіця	Білярська Мірческі	Північна Македонія	СА MOST
Філіп	Поповський	Північна Македонія	СА MOST
Танець	Білярська	Північна Македонія	СА MOST
Златко	Димитріоскі	Північна Македонія	СА MOST
Емір	Кустура	Боснія і Герцеговина	CCI
Данієль	Степанович	Боснія і Герцеговина	CCI
Єлена	Танаскович Міканович	Боснія і Герцеговина	CCI
Алекса	Матик	Боснія і Герцеговина	CCI
Катаріна	Ковачевич	Чорногорія	CDT
Діана	Grđinić	Чорногорія	CDT
Данило	Папович	Чорногорія	CDT
Мая	Раденович	Чорногорія	CDT
Владан	Радунович	Чорногорія	CDT
Віолета	Вуйович	Чорногорія	CDT
Світлана	Філіпович	Чорногорія	СеMI
Ана	Савеліч	Чорногорія	СеMI
Марко	Цветкович	Сербія	СеSID
Братислав	Ракович	Сербія	СеSID

Короткострокові спостерігачі		Організація	Країна
Боян	Лазіч	Сербія	CRTA
Мамед	Мамедзада	Азербайджан	EMDS
Туран	Ісмаїлов	Азербайджан	EMDS
Санубар	Гейдарова	Азербайджан	EMDS
Мурад	Рустамбайли	Азербайджан	EMDS
Міряна	Грбак	Хорватія	Gong
Моніка	Валечич	Хорватія	Gong
Матей	Север	Хорватія	Gong
Йосипа	Діка	Хорватія	Gong
Ніно	Хітарішвілі	Грузія	ISFED
Ніка	Нанобашвілі	Грузія	ISFED
Елен	Нижарадзе	Грузія	ISFED
Димитрій	Чіковані	Грузія	ISFED
Ніно	Гвілія	Грузія	ISFED
Вангелът	Дюні	Албанія	KRIIK
Ардит	Салаяй	Албанія	KRIIK
Блерта	Селеніка	Албанія	KRIIK
Антуела	Чоловік	Албанія	KRIIK
Джана	Паукова	Словаччина	Občianske oko
Юзеф	Майчрак	Словаччина	Občianske oko
Патрік	Дубовський	Словаччина	Občianske oko
Петро	Новотні	Словаччина	Občianske oko
Крістіна	Чебес	Молдова	Promo-LEX
Соріна	Бодіу	Молдова	Promo-LEX
Анна	Григоренко	Молдова	Promo-LEX
Інга	Стегареску	Молдова	Promo-LEX
Марія	Казаку	Молдова	Promo-LEX
Іон	Чобану	Молдова	Promo-LEX
Михайла	Дука-Ангелікі	Молдова	Promo-LEX
Калін	Апостол	Молдова	Promo-LEX
Ніколай	Казаку	Молдова	Promo-LEX
Аліна	Буйор-Лука	Молдова	Promo-LEX
Костянтин	Турута	Молдова	Promo-LEX
Павло	Постіка	Молдова	Promo-LEX
Даніела	Ангелута	Молдова	Promo-LEX

Короткострокові спостерігачі		Організація	Країна
Олексій	Мунтяну	Молдова	Promo-LEX
Лучана	Бала	Албанія	SDC
Альбано	Доко	Албанія	SDC
Деніса	Хіла	Албанія	SDC
Еглантіна	Алліяй	Албанія	SDC
Нарек	Сукіясян	Вірменія	TIAC
Олексій	Петросян	Вірменія	TIAC
Маріам	Овеян	Вірменія	TIAC
Анжела	Амірянян	Вірменія	TIAC
Арутюн	Арутюнян	Вірменія	TIAC

EUROPEAN
E
NETWORK
N
OF ELECTION
E
MONITORING
M
ORGANIZATIONS
O

